

Högskolan Halmstad
Sektionen för Hälsa och samhälle
Handikappvetenskap - Magisterprogrammet
Magisterexamensarbete 30 hp
Vårterminen 2012

VEM HÖR TILL? Eller inte?

*En studie om
ungdomars föreställningar
om personer med funktionsnedsättningar.*

Författare:
Pethra Dahlin Larsson

Handledare:
Magnus Tideman

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till de ungdomar som genom sin medverkan gjort denna studie möjlig. Vill även tacka de två rektorerna samt mentorn i kommunen som förmedlade kontakt till ungdomarna.

Ett stort varmt tack till min handledare, professor Magnus Tideman, som genom sitt engagemang och sin konstruktiva kritik lett mig framåt i uppsatsarbetet.

Sist, men inte minst, vill jag tacka min underbara familj, (Thomas, Saga och Tintin), som stöttat mig och som har stått ut med att leva med en datorskrivande fru/mamma alla lediga kvällar och helger det sista året. Utan ert stöd hade det aldrig gått!

Tack till Er alla!

Pethra

Abstract

Over the past two decades, trends of integration processes in terms of citizens of different ethnicities, different gender and different sexual belongings, etc. has grown thanks to debates and new legislations. A marginalized and discriminated group in society such as women, immigrants, homosexuals, transsexuals and people with disabilities during this time has gained momentum in the community. The curiosity over whether these developments have changed our attitudes and values to the world around us, and if so how, is the reason for this master's thesis in disability studies.

The Swedish development forms the basis for my belief on a younger generation of people who would be more tolerant than previous generations, in terms of what is considered to belong to the norm in our society, or not. The purpose of this study is therefore to increase knowledge about what beliefs young people today have about people with disabilities. The questions that the study is based on are: What does young people characterizes as a normal or an abnormal human being? What thoughts do young people have about the people who deviate from the norm? What beliefs do they have regarding people with disabilities?

To achieve the objective, the choice has fallen on a qualitative approach. Empirical data were collected through a focus group of four 18-year-olds, where they based on specific themes, have associated and discussed freely. For the processing and interpretation of the data collection, Moscovici (1984) theory of social representations has been used. By interpreting the focus groups discussions, the result shows that people with disabilities still are highly regarded and treated as people who should be "corrected" by the individual / medical model.

Keywords: beliefs about people with disabilities, norms, values, youth values, discrimination

Sammanfattning

Under de två senaste decennierna har strömningar av integrationsprocesser när det gäller medborgare med olika etniciteter, olika genus, olika sexuella tillhörigheter etc. ökat tack vare debatt och nya lagstiftningar. Marginaliserade och diskriminerade grupper i samhället, t ex kvinnor, invandrare, homosexuella, transexuella och personer med funktionsnedsättningar har under denna tid fått ökat utrymme i samhället. Nyfikenheten över om, och i så fall hur, dessa utvecklingar har förändrat våra attityder och värderingar till vår omvärld är anledningen till denna magisteruppsats i handikappvetenskap.

Den svenska utvecklingen bildar grunden till min förförståelse om en yngre generation människor som torde vara mer tolerant än tidigare generationer, när det gäller vad som betraktas tillhöra normen i vårt samhälle, eller inte. Syftet med studien är således att öka kunskapen om vilka föreställningar ungdomar idag har om personer med funktionsnedsättningar. Frågeställningarna som studien utgår från är: *Vad kännetecknar ungdomar som en normal respektive annorlunda människa? Vilka tankar har ungdomar om människor som avviker från det normala? Vilka föreställningar har ungdomar om personer med funktionsnedsättningar?*

För att uppnå syftet så har valet fallit på en kvalitativ metod. Empirisk data har samlats in genom en fokusgrupp bestående av fyra stycken 18-åriga ungdomar, där de utifrån givna teman har associerat och diskuterat fritt. I bearbetningen och tolkningen av datainsamlingen har Moscovicis (1984) teori om sociala representationer använts. Genom att tolka det ungdomarna diskuterar, så visar resultatet att personer med funktionsnedsättningar fortfarande i hög grad betraktas och behandlas som människor som bör ötgärdas utifrån den individuella/medicinska modellen.

Nyckelord: föreställningar om personer med funktionsnedsättningar, normer, värderingar, ungdomars värderingar, diskriminering

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
1:2 Syfte och frågeställningar	8
2 Vetenskaplig bakgrund.....	9
2:1 Den individuella modellen, den sociala modellen och den miljörelativa modellen.....	9
2:1: 1 Definition av begrepp.....	11
2:2 Människans behov av att kategorisera sin omgivning.....	12
2:3 Identitetskapande	12
2:4 Samhällets bemötande av personer med funktionsnedsättningar	13
2:5 Rådande föreställningar?	15
2:6 Värderingsförändringar i samhället och hos individen	17
3 Teorin om sociala representationer	20
4 Metod	23
4:1 Forskningsansats och metodval	23
4:2 Datainsamlingsmetod	23
4:3 Urvalsförfarande och deltagare	24
4:4 Bearbetning, tolkning och analys av data	25
4:5 Reliabilitet och validitet.....	26
4:6 Etiska aspekter	27
5 Resultat	28
5:1 Normalitet? Annorlundaskap? Bemötande av annorlundaskap?	28
5:2 Vad är en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder?	31
5:3 Vad kännetecknar ett meningsfullt liv?.....	33
5:4 Medborgares rättigheter och skyldigheter i samhället?.....	35
5:4: 1 Inkluderad skolform?	36
5:4: 2 Hur ser relationerna ut till någon med en funktionsnedsättning?.....	38
5:5 Fria associationer	39
5:5: 1 Framtiden?.....	44
5:6 Analys av resultat i relation till teorin om sociala representationer	44
5:6: 1 Uppkomst/Vem vet och varifrån vet man?.....	44
5:6: 2 Innehåll/Vad artikuleras? Vad säger man?.....	45
5:6: 3 Form/Vilka delar ingår? Hur är de relaterade/strukturerade?	47
5:6: 4 Konsekvenser/Vilka blir konsekvenserna av detta vetande? Vad får de för följder?	47
5:6: 5 Vilken förklaringsmodell dominerar?.....	48
6 Diskussion	49
6:1 Metoddiskussion	49
6:2 Resultat i relation till tidigare forskning	50
6:3 Resultatdiskussion	51
6:3: 1 Slutsats	55

Referenser 57

Bilagor

Bilaga 1 Missivbrev

Bilaga 2 Intervjuguide

Figurförteckning

Tabell 1:1 Intresseområden och problemställningar vid studiet av sociala representationer í í í í í ..20

1 Inledning

Människans förmåga att kategorisera är en nödvändighet för att kunna sortera intryck, upplevelser, människor etc. i sin omvärld. Men *hur* vi kategoriserar förändras i och med nya erfarenheter och utvidgning av våra referensramar. När vår omvärld förändras så förändras vårt sätt att kategorisera och vice versa (Olsson, 2010).

Under de två senaste decennierna så har strömningar av integrationsprocesser när det gäller medborgare med olika etniciteter, olika genus, olika sexuella tillhörigheter etc. ökat tack vare debatt och nya lagstiftningar. Marginaliserade och diskriminerade grupper i samhället, t ex kvinnor, invandrade, homosexuella, transexuella och personer med funktionsnedsättningar har under de senaste två decennierna fått ökat utrymme i samhället, samtidigt som det skett en ökad kategorisering genom diagnostisering av barn och unga när det gäller t ex neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, vilket kan ses som en paradoxal utveckling. Nyfikenheten över om, och i så fall hur, dessa utvecklingar har förändrat våra attityder och värderingar till vår omvärld är anledningen till denna magisteruppsats i handikappvetenskap.

Under 1990-talet i Sverige, sju sattes handikappreformen och psykiatrireformen, vilket innebar en förskjutning av ansvaret för personer med funktionsnedsättningar från landsting till kommuner. För den enskilde individen innebar detta att ett tidigare liv på institution, byttes till eget boende öute i samhället. I samband med reformerna stiftades nya lagar om samhällets ansvar när det gäller tillgänglighet för alla medborgare, oavsett ursprung eller funktionsnedsättning. Som en konsekvens av detta betonades vikten av en integrerad skolform, vilket innebar/innebär att barn redan från tidig ålder möter jämnåriga med olika kulturella bakgrunder och funktionella förutsättningar. 2006 tillkännagav FN en viktig ståndpunkt när de antog deklarationen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättningar. Sverige ratificerade konventionen 2008.

Den svenska utvecklingen när det gäller barn och unga med funktionsnedsättningar som växer upp hos sina biologiska föräldrar och går på samma förskola, bor i samma bostadsområden, går i samma skolor som andra barn, utgör bakgrunden till min förförståelse om en yngre generation människor som torde vara mer tolerant än tidigare generationer, när det gäller vad som betraktas tillhöra normen i vårt samhälle, eller inte. Jag menar att synligheten av personer med funktionsnedsättningar borde påverka omgivningens attityder och föreställningar, min förhoppning är att genom personliga erfarenheter och möten så borde det vara en positiv utveckling, när det gäller ett vidare perspektiv av vilka som betraktas tillhöra kategoriseringen av tillhörigheten öviö.

Under 1990-talet arbetade jag som teaterlärare på estetiska gymnasieprogram i Stockholm. Det innebar möten med många unga människor som uttalade tydliga visioner om en övärld för alla. Under samma period hade mitt äldsta barn svårigheter med att passa in i normen för öelever i grundskolan. Det innebar andra möten för mig, med vuxna människor som hade svårigheter med att förhålla sig till barn som de ansåg avvek från normen. Jag träffade under den här perioden många professionella utövare inom både skola, sjukvård. Det som förvånade mig var okunskapen hos dessa professionella när det kom till nödvändigheten i att möta människor utifrån deras förutsättningar och individuella behov.

Detta ledde sedermera till mitt intresse att utöka min kunskap inom beteendevetenskap och så småningom, handikappvetenskap. Jag har under de sista fem åren arbetat som chef inom

kommunal handikappomsorg. Under min tid i handikappomsorgen har jag reflekterat över hur vi i samhället skapar ölátsasvärldarö för personer med funktionsnedsättningar, med t ex särskilda boenden, daglig verksamhet och daglig sysselsättning. Verksamheter som i mångt och mycket leder till segregering snarare än inkludering. Detta, menar jag, gör att vi fortfarande behöver lyfta frågan om samhällets tillgänglighet för alla medborgare, i många olika perspektiv.

Min undran är hur yngre personer tänker om möjligheterna till ett inkluderande samhälle för alla, oavsett förutsättningar. Jag har en förhoppning om att den globala processen som unga människor växer upp i ska ha en positiv inverkan på deras syn när det gäller hur samhället ska inkludera alla däri, vilket är viktigt att påtala inför den kommande tolkningen av studiens resultat.

Frågan är om min förförståelse kommer att bekräftas av denna studie? Ökar eller minskar erkännandet av olikheter i och med vår alltmer globaliserade värld? Hur påverkar det vår utveckling när det gäller föreställningar om normalitet och avvikelse? Hur tänker ungdomar om personer med funktionsnedsättningar? Vilken framtida utveckling tror de på? Detta är frågeställningar som jag ser som viktiga inför framtiden när vi diskuterar ett öinkluderande samhälleö, där alla människor räknas, respekteras och erkänns oavsett förmåga, funktion, tillhörighet eller ursprung och där värderingen öallas lika värdeö ses som en självklarhet och inte som ett unikt undantag. Därför känns studiens forskningsområde angeläget att undersöka utifrån ett handikappvetenskapligt perspektiv.

1:2 Syfte och frågeställningar

För att förstå strömningar i samhället när det gäller värderingar, attityder och förhållningssätt är ett perspektiv att undersöka vilka föreställningar om olika fenomen som styr i rådande kontext. Syftet med studien är att öka kunskapen om vilka föreställningar ungdomar idag har om personer med funktionsnedsättningar. Frågeställningarna som studien utgår från är:

- Vad kännetecknar ungdomar som en normal respektive annorlunda människa?
- Vilka tankar har ungdomar om människor som avviker från det normala?
- Vilka föreställningar har ungdomar om personer med funktionsnedsättningar?

2 Vetenskaplig bakgrund

I det här avsnittet beskrivs tidigare forskning som knyter an till föreställningar om normalitet och avvikelser, både ur ett historiskt och ur ett samtida perspektiv. Det är framförallt nordiska forskningsresultat som redovisas då jag inom det tidsmässiga utrymmet inte funnit någon relevant internationell litteratur. Det kan förknippas med att jag koncentrerade mig på att hitta tidigare studier om ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar, vilket jag i efterhand kan se som en för snäv begränsning av sökandet. Det är därför rimligt att anta att de föreställningar om normalitet som redogörs bör kopplas till det sammanhang som den specifika nordiska välfärdsstaten utgör, däremot redovisas internationell forskning i Lindkvists (SOU 1998:16) *Utredning om bemötande av personer med funktionshinder*. I avhandlingen *Omsorg och Kontroll* diskuterar bl.a. Olsson (2010) hur kategoriseringar är avgörande för vår identitet. Ljuslinder (2002) diskuterar i sin studie *På nära håll är ingen normal- Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956-2000*, SVT: s roll när det gäller att återskapa föreställningar om vad som är normalt/onormalt. Tidemans (2000) resultat när det gäller levnadsvillkor för personer med funktionsnedsättningar samt Ekensteens (2000) och Lindbergs (2000) syn på beslutsfattarens och juridikens önormaliseringssynö problematiserar rättigheter i samhället för personer med funktionsnedsättningar. Nilholms (2006) m.fl. tankar om en inkluderande skola och ett inkluderande samhälle, summeras för att ge en bakgrund till skolväsendets intentioner när det gäller en skola för alla.

Innan de specifika forskningsområdena presenteras så följer nedan en teoretisk referensram utifrån de tre olika förklaringsmodellerna som existerar parallellt när det gäller hur funktionsnedsättningar, funktionshinder och handikapp betraktas och förklaras. Socialstyrelsens rekommendationer när det gäller hur begreppen bör definieras utgör tillsammans med förklaringsmodellerna en kunskapsmatta för denna studie.

2:1 Den individuella modellen, den sociala modellen och den miljörelativa modellen

Under lång tid i historien har personer med funktionsnedsättningar betraktats som människor som på ett eller annat sätt varit i behov av att öatgärdasö, antingen ur ett medicinskt, inlärningsmässigt, ekonomiskt, omvårdande eller rehabiliterande perspektiv. Detta synsätt ledde till att personer med liknande funktionsnedsättningar, sjukdomar eller skada, samlades på institutioner, segregerat från de övriga medborgarna i samhället, där de behandlades, bildades eller tränades för att kompensera sina funktionsnedsättningar så långt det var möjligt (Olsson & Qvarsell, 2000, Ekensteen, 2000, Thomas, 2002). Synsättet att fokusera på själva nedsättningen, sjukdomen eller skadan dominerar fortfarande det *medicinska perspektivet*, även kallat den *individuella modellen*.

Under 1970-talet började personer med funktionshinder och deras anhöriga organisera sig, i Sverige, England och USA, för att protestera mot institutionella verksamheter samt exkluderingen från arbetslivet och begränsade möjligheter till egen försörjning. Detta ledde till, enligt Thomas (2002) att aktivisten och vetenskapsmannen Mike Oliver började diskutera *den sociala modellen av funktionshinder*, vars huvudidé var/är, att handikapp uppstår när människor med en nedsättning eller skada utesluts från aktiviteter i samhället på grund av sociala barriärer (Thomas, 2002).

Thomas (2002) menar att den *individuella modellen* betraktar handikappet som *varande* den konstaterande funktionsnedsättningen/skadan, vilken kan åtgärdas medicinskt eller med rehabiliterande insatser utifrån normen att bli öså normal som möjligt. Den *sociala modellen* fokuserar istället på samhällets ansvar för miljöanpassning för att inkludera alla människor, oavsett behov eller förutsättningar. Således utgår den sociala modellen från att samhället ska byggas och fungera för alla som verkar däri. Sammanfattningsvis menar Barnes och Mercer (2000) att målen i den *sociala modellen* är att avlägsna hinder på personlig och social nivå. Modellen, menar författarna, talar för en förändrad politik till förmån för ett integrerat levnadssätt, där utbildning, arbete, bostäder, transporter, sjukvård och välfärd styrs av och är tillgänglig för personer med funktionsnedsättningar. Målet är att avskaffa all utomstående styrning och att personer med funktionsnedsättningar själva ska bedöma sina behov och prioritera sitt servicestöd.

Parallellt med utvecklingen av den sociala modellen startade en öanti-handikapprörelse i Lund, i Sverige. Vilhelm Ekensteen skrev i sin debattbok *På folkhemmets bakgård* om kraven på rättvisa och jämlikhet. Han kritiserade det svenska samhället för de otillräckliga åtgärder som vidtogs när det gällde reformer för de öhandikappadesö situation (Holme, 2000).

Enligt Holme (2000) visade Ekensteen en stark tilltro på de tekniska hjälpmedlens betydelse och potential för att förändra de öhandikappadesö situation. Han såg den tekniska utrustningen som nödvändig för att ge öhandikappadeö så stora möjligheter som möjligt att klara sig på egen hand (Holme, 2000). Anti-handikapprörelsen värderade den individuella friheten högt, t ex möjligheten att gå på bio eller spontant, när man själv ville, ta en öl med sina vänner. Holme (2000) skriver att i Ekensteens radikala reformlinje fanns redan då en början till formuleringen av ett *relativt* handikappbegrepp. Holme (s.69, 2000) citerar Ekensteen:

öDet borde alltså, som jag ser det, vara fullt genomförbart att befria också de fysiskt handikappade från den på många sätt olyckliga etiketteringen, handikappad. Möjligheten och ambitionen att ö tillspetsat uttryckt - göra de fysiskt handikappade till vanliga människor borde öppet manifesterasö.

1976 introducerades för första gången, enligt Holme (2000), en definition av begreppet *handikapp* i en svensk utredning *Kultur åt alla*, där det togs fasta på omgivningens betydelse för uppkomsten av handikapp. Enligt utredningen skulle handikapp inte längre kopplas enbart till individen, utan till de svårigheter som personen, av psykiska eller fysiska skäl, *mötte i sin omgivning*. Vidare menar Holme (2000) att handikapp sades *uppstå och bekräftas i relation till att den omgivande miljön ställde krav på olika funktioner*. Det ledde till att det blev svårare att definiera vad ett handikapp var och vem som var handikappad, det var också svårt att veta när eller i vilken situation som handikappet uppstod.

Enligt Holme (2000) blev handikappbegreppet på så sätt *miljörelativt*, vilket utkristalliserades till den *miljörelativa modellen*. Vidare beskriver författaren hur begreppet att övara handikappadö minskade i användning i och med det nya synsättet, istället beskrevs det som att en person kunde drabbas av ett handikapp i en viss situation, medan samma person i en annan situation inte alls upplevde sig som handikappad eftersom ingen speciell svårighet förekom. Följaktligen, enligt Holme (2000) förändrades begreppet och innebörden att vara *handikappad* till att vara en *människa med ett funktionshinder*.

2:1: 1 Definition av begrepp

När det gäller definition av begreppet *ungdomar* så utgår denna studie förenklat utifrån yngre människor som är myndiga och fortfarande studerar på gymnasienivå. Enligt Havnesköld och Mothander (2005) är det en period i livet då vår utvecklingsprocess står på tröskeln till vuxenvärlden. Naturligtvis påverkas våra attityder och värderingar genom hela livet beroende på vilka erfarenheter livet bjuder oss på, men enligt författarna har utvecklingsprocessen fram till denna punkt en betydelse för våra framtida val av handlingar.

För att kunna diskutera olika modeller och perspektiv när det gäller handikapp, funktionsnedsättning, funktionshinder så behövs ett förtydligande av definitionen av de olika begreppen. När det gäller terminologi inom handikappområdet så menar Calais vom Stokkom och Kebbon (2000) att termer och beteckningar bytts ut många gånger över tid. De menar vidare att ord och beteckningar tyngs av negativa värderingar, förlorar i värde och kan ge oönskade effekter eller felaktiga associationer som blir uppenbara genom ökad kunskap. När det gäller begreppen handikapp eller funktionshinder, så menar Calais vom Stokkom och Kebbon (2000), att det sistnämnda begreppet är mer brukligt i Sverige idag på grund av att benämningen handikapp utvecklats till en negativt laddad term. Den utvecklingen har även, enligt Calais vom Stokkom och Kebbon (2000) skett i engelskt språkbruk, vanligen används ordet *odisability* eller *odisabled* istället för *ohandicapö*. I Sverige används begreppet handikapp, enligt författarna, fortfarande när det gäller till exempel utbildning, forskning och policy.

Björck-Åkesson och Granlund (2004), hänvisar till Bickenbach med flera, som menar att funktionshinder innebär en begränsning av den positiva friheten, det vill säga när människors delaktighet begränsas genom att samhället inte ställer resurser till förfogande som är nödvändiga för ett fullgott fungerande. Därmed ska funktionshinder betraktas som universellt. Det går inte att avgöra vilka människor som i praktiken blir drabbade av funktionshinder eftersom det styrs av hur samhället väljer att fördela sina resurser. Vilka situationer en människa är aktiv i kommer att, menar författarna, variera under livet. Därför, menar de, ska funktionshinder betraktas som en kontinuerlig process snarare än ett stabilt tillstånd.

Socialstyrelsen (2012) uppger på sin hemsida hur myndigheten definierar en *funktionsnedsättning* som en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga. Som förklarande kommentar anges en *funktionsnedsättning* uppstå till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar, menar Socialstyrelsen, kan vara av bestående eller övergående natur.

Vidare definierar Socialstyrelsen (2012) *funktionshinder* som varandes den begränsning som en funktionsnedsättning kan innebära, för en person i relation till omgivningen. Exempel som uppges på begränsningar är svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet och bristande delaktighet i arbetslivet, i sociala relationer, i fritids- och kulturaktiviteter, i utbildning och i demokratiska processer. Det handlar framförallt om bristande tillgänglighet i omgivningen. Enligt Socialstyrelsen så betraktas inte längre funktionshinder som en synonym till funktionsnedsättning utan är en beteckning på ett eget begrepp.

Slutligen råder Socialstyrelsen (2012) till att utesluta användningen av begreppet *handikapp* såväl som uppslagsterm eller som synonym till både funktionsnedsättning och funktionshinder. Dock kan handikapp användas i sammansatta ord som till exempel Handikappvetenskap eller Handikapp- politik.

Studiens bruk av begreppen utgår från de definitioner som Socialstyrelsen rekommenderar.

2:2 Människans behov av att kategorisera sin omgivning

I avhandlingen *Omsorg och kontroll* beskriver Olsson (2010) hur kategoriseringar har betydelse för vår identitet. Han menar att vi skapar en bild av oss själva genom att ständigt jämföra oss med andra människor. Det innebär att hur vi kategoriserar får betydelse för vad vi ser och uppfattar hos oss själva, andra individer och grupper. Olsson (2010) konstaterar att hur personer med nedsatt funktionsförmåga betecknas och kategoriseras har stor betydelse för hur de betraktas och bemöts. Han menar vidare att kategorisera innebär att dra gränser, att utesluta eller innesluta, genom att benämna tillskriver vi företeelser och kroppar en bestämd innebörd. Med hjälp av bokstäver, ord, tecken och andra symboler skapar vi vår verklighet, uttalar oss om den, samtidigt som språket också blir vår verklighet och förståelse av världen.

Ljuslinder (2002) menar att betydelser och definitioner av begrepp skapas när språket används av olika aktörer med olika erfarenheter, kunskaper och föreställningar, vilka inte kan frikopplas från sin sociala, kulturella och historiska kontext. Hon menar att det ligger ett maktelement i språk och språkanvändning när det gäller rätten att definiera betydelser. Det kan ge sig i uttryck genom upprepadet av ett visst perspektiv och i återskapandet av vissa föreställningar framför andra. Ljuslinder (2002) har undersökt Sveriges Televisions [SVT: s] handikappdiskurser i program visade mellan åren 1956- 2000. Resultatet visar att för det mesta är det ett normativt normalbegrepp som har visats i programmen, dvs. vad som i en viss kultur vid en viss tid har betraktats som normalt. Syftet med detta, menar Ljuslinder (2002), verkar ha varit att framställa personer med funktionsnedsättningar som lika normala som personer utan funktionsnedsättningar. Men på grund av journalistiska regler om att i första hand skildra det som avviker och är annorlunda, så tenderar följderna av önormaliseringsuppvisningarna i programmen bli, menar hon, att personer med funktionsnedsättningar i högsta grad framstår som onormala. Ett mönster som bekräftas även i andra delar av samhället, t ex fritidsaktiviteter som är särskilda för barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättningar, elitidrott som särskiljer på deltagare med eller utan funktionsnedsättningar. Även skolan har historiskt, enligt Nilholm (2006), hanterat barns olikheter genom att kategorisera elever som avvikande och skapa särlösningar i form av t ex specialklasser, specialskolor, särskolor osv.

2:3 Identitetsskapande

Ljuslinder (2002) visar i sin studie att de huvudsakliga markörerna för normalitet som förekommer i TV- programmen är kropp och arbete. Kroppen, menar hon, kan sägas förkroppsliga samhällets definitioner av vad som anses som normalt eller onormalt, rätt eller fel, acceptabelt eller oacceptabelt. Ljuslinder (2002) menar att även om kroppen inte är detsamma som hela människan, så är det genom kroppen som vi signalerar för oss själva och andra, våra inre dispositioner, kapaciteter och intentioner. Personligheten blir på så sätt en biologisk sanning. Ända sedan antiken, menar Ljuslinder (2002) har det ansetts att en människas personlighet kan avläsas i hennes kropp, t ex att förekomsten av vissa kroppsvätskor är avgörande för hennes sinnestillstånd. Senare under 1800-talet, enligt Ljuslinder (2002) utfördes experiment där vetenskapsmän mätte människors skullform och utifrån denna uttalade sig om personliga egenskaper. Ljuslinder (2002) menar att det finns spår av denna uppfattning i det massmediala sättet att gestalta människor som *varande* sin

funktionsnedsättning, vilket vidare betraktas som bestämmande för personens mentala förmåga.

Folkesson & Kollberg (2000) menar att graden av funktionshinder kan påverkas av omgivningens sätt att bemöta en människa med funktionsnedsättning. De menar att hur en människa blir bemött under sitt liv påverkar hela människans utveckling både kognitivt, emotionellt och socialt. De erfarenheter vi gör under vår uppväxt läggs till grund för hur vi uppfattar oss själva som individer, dvs. vår identitet. Det gäller alla människor, oavsett om vi har en funktionsnedsättning eller inte.

2:4 Samhällets bemötande av personer med funktionsnedsättningar

Våra föreställningar om normalitet och avvikelser förändras i takt med att vi når ny kunskap och nya insikter. När det gäller just föreställningar om personer med funktionsnedsättningar så har Olsson (2010) sammanfattat det historiska perspektivets betydelse från 1700-tal till 1900-tal, där han menar att det finns ett tydligt samband mellan nutiden och historiska brytpunkter. Han beskriver hur spåren av de föreställningar om personer med funktionsnedsättningar som kom till uttryck i de vetenskapliga och de folkliga diskurserna under 1700- talet också återfinns i 1930-talets samhälle. Olsson (2010) menar att fortfarande 1930 levde de rationella och mystiska förklaringarna tillsammans och människor förlitade sig fortfarande både på vetenskapen, alternativa behandlingar och gamla religiösa förklaringar. Det var först under 1950-talet som det, enligt Olsson (2010) uppstod en debatt om förhållandena vid institutionerna tack vare ett radioprogram där Lis Asklund intervjuade ungdomar som vistades vid Eugeniahemmet (då institution för barn och ungdomar med fysiska funktionsnedsättningar) i Stockholm. Radioprogrammet ledde till en skandal och debatt som nådde riksdagen. Olsson (2010) menar att först under 1960-talet ifrågasattes på allvar särbehandlingen och den onaturliga tillvaron vid de slutna institutionerna.

Förenklat sammanfattar Olsson (2010) de historiska brytpunkterna med att 1700-talets senare del präglades av vetenskapsmännens, de lärdas, nyupptäckta intresse för några enskilda personers funktionsnedsättningar, där deras levnadsförhållanden och synen på uppfostran och utbildning var i fokus. Personer med funktionsnedsättningar skulle uppfostras och utbildas, framförallt i hantverksyrken, för att på så sätt bli önyttigaö samhällsmedborgare. Det ledde sedan till, enligt Olsson (2010), etablering av specialskolor under 1800-talet med konsekvensen att experterna tog över ansvaret och tolkningsföreträdet av föräldrarna. En vidareutveckling av detta skedde under 1900-talet där speciella yrkesutbildningar etablerades, framförallt för personer med synnedsättning. Senare delen av 1900-talet präglades av, menar Olsson (2010), omsorg och kontroll genom inspektioner där yrkes- och försörjningsfrågan var i fokus.

Förmågan att försörja sig, menar Ljuslinder (2002) vidare, har varit högt värderade som tecken på normalitet och det yttre beviset på att en person är en fullvärdig samhällsmedlem. Ljuslinder (2002) menar att anledningen till att försörjningsförmågan kommit att bli en högt värderad förmåga, kan från början haft att göra med rädslan för fattiga människor som drev omkring bland gårdarna och tiggde. Enligt Ljuslinder (2002) befarades de ha med sig smitta från dödliga epidemier. Rädslan för dödlig smitta kanaliserades i en rädsla för lösdrivare och tiggare vilket i sin tur resulterade i en uppvärdering av de bofasta som kunde försörja sig själva. Den höga värderingen av egen försörjningsförmåga, menar Ljuslinder (2002), levde

sedan kvar, även om skälen till deras uppkomst glömdes bort. Det resulterar idag till, menar hon vidare, att när personer med funktionsnedsättnings normalitet om och om igen representeras i öarbetsuppvisningar i TV, reproduceras på så sätt betydelsen av förmågan att försörja sig själv som ett tecken på normalitet.

Ljuslinder (2002) utläser i sitt resultat att SVT:s beskrivningar av personer med funktionsnedsättningar ofta görs i form av stereotypa porträtt. Vidare, menar hon, framställs de för det mesta som sin funktionsnedsättning och benämns som en grupp människor, de funktionshindrade. Detta trots, menar Ljuslinder (2002), att skillnaderna i livsvillkoren och i sociala positioner är så stora mellan olika människor att det inte går att tala om funktionsnedsättningar eller funktionshinder som någon gemensam nämnare. Hon menar att det därigenom finns en stor risk att återge föreställningen om avvikelser och annorlundaskap, där medföljande värderingar om de icke-fullvärdiga medborgarna återskapas och befästs. Ljuslinder (2002) menar att det inte är annorlundaskap i sig som utgör hinder mot de handikappolitiska målen förverkligande, utan det är bemötandet av annorlundaskap.

Nilholm (2006) menar att det finns visioner som handlar om att skolan ska vara en plats för alla, vilket ibland har uttryckts med begreppet öen skola för alla. Peter Haug (2000) beskriver visionen:

Öen skola för alla är ett uttryck för en skola med en explicit värdegrund som på många sätt skiljer sig från den öetablerade och traditionella skolans. Den är öppen för alla, ingen avvisas eller pekats ut. Det är en skola där alla barn går i en vanlig klass eller grupp, en skola där undervisningen är anpassad efter individen och inom gemenskapen. Det är en skola där medbestämmande gäller, och där alla deltar i och bidrar till gemenskapen efter egna förutsättningar. Det är en skola som alla barn upplever som sin, en skola där alla ska få personligt utbyte i form av självförtroende, insikt, kompetens, attityder, kunskaper och inte minst ett socialt nätverk

(Haug, 2000, s.29)

Nilholm (2006) påvisar att denna vision om en gemenskap har getts olika beteckningar öen skola för alla, en öinkluderande skola, eller öen integrerad skola. Han menar att den avgörande skillnaden mellan inkludering och integrering är att inkludering innebär att *helheten ska anpassa sig till delarnas förutsättningar*, medan integrering innebär att *delarna ska passa in i en helhet* som inte riktigt är organiserad utifrån delarnas förutsättningar. Enligt Nilholm (2006) är det Salamancadeklarationen (UNESCO, 1994), som har haft en stor betydelse vad gäller lanseringen av begreppet *öinclusion* i relation till hur genomförandet av undervisningen av öelever i behov av särskilt stöd ska organiseras. I den svenska översättningen av deklarationen menar Nilholm (2006), så översattes *öinclusion* och *öinclusive schooling* till integration, vilket han menar blivit missvisande i det svenska utförandet. Intentionen om helhetens (samhällets) anpassning till delarna (medborgarna) går förlorad, enligt Nilholm (2006), om fokus ligger på *integrationsprocesser* istället för *inkluderingsprocesser* som egentligen är syftet i Salamancadeklarationen (UNESCO, 1994).

Nilholm (2006) beskriver vidare hur de flesta barn i Norge och Sverige går i vanlig skola, även om han ifrågasätter förekomsten av inkluderande processer inom denna gemensamma skola. Vislie (2003) argumenterar för att det idag inte handlar så mycket om avvecklandet av specialskolor och liknande, utan att det framförallt handlar om en utmaning för de ordinarie

pedagogiska praktikerna att öka sin förmåga att kunna undervisa elever med olika behov. Enligt Haug (2000) handlar skillnaden om ideal och verklighet, när det gäller inkluderande processer i skolan, om rätten till deltagande i det sociala livet utifrån ens egna förutsättningar, att få göra sin röst hörd samt att ges verkliga möjligheter att påverka utbildningen och få ett socialt och kunskapsmässigt utbyte av den.

2:5 Rådande föreställningar?

Enligt Olsson (2010) framstår skillnaderna i föreställningarna främst handla om en process, där 1700-talets tankar blir allt mera konkreta och omsätts i yrkesutövningar, där den tydligaste konsekvensen resulterade i olika former av institutioner. Tydligare än skillnaderna, menar han, är kontinuiteten i föreställningarna från 1700-talet till 1900-talet. Ett igenkännande drag som är genomgående, trots intentionen om yrkesutbildningar för självförsörjning, är att det var få som lyckades försörja sig efter genomgången utbildning. Det fanns få undantag som lyckades försörja sig själva, antingen genom egen stark drivkraft och tro på sina förmågor, eller genom stödet av att vara född under gynnsamma ekonomiska förutsättningar. Många personer med funktionsnedsättningar levde i fattigdom och kvinnorna var, enligt Olsson (2010), de som värderades lägst i samhällets och omgivningens ögon.

Olsson (2010) påpekar att mycket har hänt under över tid när det gäller synen på bemötande och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar. Som exempel hänvisar han och Ljuslinder (2002) till FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948) där Likavärdesprincipen inte bara bildar grunden för det svenska demokratiska statskicket utan till stor del betraktas som vår tids globala värdesystem. Först 2006 antogs FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Olsson (2010) menar vidare att det inte går att säga när en viss föreställning började bli allmänt accepterad, snarare skall det ses som en ständigt pågående process av motsägelsefulla röster och uppfattningar, han menar vidare att när ötankekollektivö bildas sprids diskurser.

Ljuslinder (2002) menar att både internationella konventioner och inhemsk lagstiftning har under de senaste femtio åren utvecklats från en syn på funktionshinder som en individuell medicinsk diagnos, till att funktionshinder inte längre ska betraktas som något individuellt, utan något som sker i en viss situation i mötet mellan en människa och en icke-anpassad miljö eller omgivning. Hon menar vidare att ansvaret för anpassning av miljön har förskjutits från individen till samhället. Ljuslinder (2002) visar även på att de senaste årens debatter har vidgats till att diskutera handikapp- politik som en fråga om medborgarskap.

Ekensteen (2000) menar i sin tur att det avgörande för utvecklingen av bemötandefrågor fortfarande är synen eller föreställningen om personer med funktionsnedsättningar. Om personer med funktionsnedsättningar betraktas av beslutsfattare och allmänhet som undantagsvarelser, som icke tillhöriga det vanliga samhällslivet, blir det enklare och mer acceptabelt att begränsa tillgängligheten i den fysiska miljön, ransonera färdtjänst, acceptera att de har sämre levnadsvillkor, öde ska nöja sig med det de har.

Vidare diskuterar Lindberg (2000) behovet av att Sverige bör ta lärdom av den amerikanska traditionen och inse att personer med funktionshinder är en grupp som är utsatt för diskriminering, att vi politiskt ska se funktionshinder som ett klassbegrepp i sig. Han menar att vi behöver ett juridiskt system som leder till att otillgänglighet kostar för den ansvarige. Lindberg (2000) menar att ett sanktionssystem, t ex indrag av statliga medel till kommuner som inte gör sin verksamhet tillgänglig, skulle vara effektivt. Därtill menar han att vi borde

bygga in ett starkt individuellt skydd och införa möjligheter för enskilda att göra en juridisk anmälan av bristande tillgänglighet när det gäller offentliga verksamheter och lokaler.

Tideman (2000) visar att personer med funktionshinder, oavsett typ av funktionsnedsättning, fortfarande har sämre levnadsvillkor än normalbefolkningen. Studier visar att de har bl. a. sämre hälsa, är oftare undersysselsatta eller helt utan sysselsättning, är mindre aktiva på sin fritid, har färre sociala relationer än genomsnittet, har sämre transportmöjligheter och lägre utbildningsnivå. Detta trots, menar Tideman (2000), att förhållandena, särskilt på boendeområdet, har förbättrats under senare delen av 1900-talet för personer med kognitiva funktionsnedsättningar, även kallat utvecklingsstörning, till följd av institutionsavvecklingen. Nilholm (2006) skriver att vi lever i en segregerad värld och att behovet av inkludering är ett allmänmänskligt behov som sträcker sig över olika sociala sammanhang. Många människor marginaliseras i den meningen att de kommit att representera *det onormala, det avvikande, det annorlunda*, eller vad man väljer att kalla det. Detta onormala, menar han, ses ofta eller värderas som, mindre värt. Inkludering kommer då, menar han, att betyda andra saker, än vad som gäller en utveckling mot en mer generell uppdelning mellan människor. Den här formen av inkludering handlar om rätten till erkännande. Han citerar Daniels och Garner i Nilholm (s.21, 2006):

öDemokratins utveckling innefattar per definition ökande nivåer av deltagande i det sociala och det politiska livet. Att förespråka någon form av demokratiskt ideal betyder då att man har som mål att inkludera alla människor i utvecklingen av det civila samhället. Medan mycket har skrivits om inkludering i relation till utbildning, speciellt i USA och Västeuropa, så kan begreppet konstrueras till att omfatta ett bredare fokus än enbart funktionshinder och svårigheter i utbildningö.

Strömstad (2003) menar att inkludering handlar om mångfald och att samarbeta. Hon menar att interaktionen mellan människor är centralt för begreppet. Ljuslinder (2002) påtalar att vi i det offentliga samtalet, där medierna är en viktig arena, borde sluta tala om abstrakta, utopiska värden som om de vore naturliga tillstånd som finns och är lika för alla människor oavsett omständigheter. Ljuslinder (2002) anser att vi istället borde studera våra verkliga relationer, sluta att ölåtsas lekaö att vi är jämlikar, lika mycket värda och delaktiga. Hon menar vidare att det inte är realistiskt att tro att alla människor har full överblick över alla sina möjliga handlingsalternativ och fullständig handlingsfrihet. Ljuslinders (2002) slutsats är att så länge samhällsmedborgare inte inser att politiska mål formuleras i termer av ideal, som om de vore möjliga att realisera, eller som om de redan vore förverkligade, så kan de aldrig realiseras.

Bengt Lindkvist gjorde på uppdrag av regeringen en kunskapsöversikt om bemötandet av personer med funktionsnedsättningar, *Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder* (SOU1998:16). Kunskapsöversikten baserades på svensk och internationell forskning när det gäller bemötandeproblematiken de senaste 20-25 åren (1970-1998). Lindkvist utgick från forskning i Sverige och i övriga skandinaviska länder såväl som forskning i USA, England och Kanada. I forskningsresultaten kunde han utläsa att det som han kallade öeländesperspektivetö hade fått dominera i många år och spelat en stor roll när det gällde föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. Hans genomgång av forskning om attityder och bemötande visade att funktionshinder ofta förknippades med negativa följder som beroende, ensamhet, hjälplöshet osv. Han påtalade utvecklingen från officiellt håll, där lagar och förordningar, handlingsplaner och handikapprogram uttryckte tydliga mål om jämlikhet och delaktighet. Detta stod i kontrast till forskningsresultat som visade på en tydlig skillnad när det gällde vilka upplevelser personer med

funktionsnedsättningar hade när det gällde deras rättigheter vid kontakt med myndigheter, sjukvård, skola barnomsorg etc. Lindkvist summerade kunskapsöversikten med att bemötandet i grunden är en fråga om människosyn. Han menar att förändringar i bemötandet kan konstateras genom tiden och att det i hög grad sammanfaller med andra förändringar i samhället. Han menade att det perspektiv som fortfarande dominerade 1998 var de professionellas perspektiv och det medicinska perspektivet (SOU1998:16).

En stor del av den forskning som Lindkvist (SOU1998:16) gick igenom visade att personer med funktionsnedsättningar ofta möts av negativa attityder. Materialet visade på att attityder gentemot personer med hörselskador eller synnedsättningar, jämförelsevis är de mest positiva. Medan attityder till kognitiv funktionsnedsättning (s.k. utvecklingsstörning) eller psykisk funktionsnedsättning väcker känslor av sårbarhet och ångest. Lindkvist menade vidare att en gemensam slutsats i all forskning om bemötande, är att personalens värderingar och erfarenheter spelar en avgörande roll för bemötandet. Ett grundläggande villkor för ett bra bemötande är, enligt Lindkvist (SOU1998:16), att människor uppmärksammas för den hela människan hon eller han är. Funktionsnedsättningen är bara en aspekt av personen.

Lindkvist avslutar sitt betänkande genom att komma fram till att ett gott bemötande är en medborgarrättsfråga. Han menar att personer med funktionsnedsättning inte kan förvägras rätten att bli fullvärdiga medborgare med samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare. En förutsättning för detta är, menar han, att samhället tar konsekvenserna av detta synsätt och vidtar åtgärder som kompenserar funktionsnedsättningen.

Folkesson & Kollberg (2000) beskriver att om den kunskap som finns inte ges möjlighet att användas eller utvecklas finns det en risk för att allmänna föreställningar och mytbildningar på nytt får fäste och betraktas som ökunskapö. De menar att man idag återigen stöter på föreställningen om att unga eller vuxna människor med kognitiva funktionsnedsättningar betraktas som eller jämförs med barn, en utveckling som de beklagar.

2:6 Värderingsförändringar i samhället och hos individen

Lyttkens (1985) menar att vårt vardagliga handlande, vårt arbete och våra fritidsaktiviteter motiveras av mer eller mindre medvetna värderingar. Värderingar som, menar han, förändras över tid. Han exemplifierar detta genom att beskriva hur vi t ex värderar vårt arbete annorlunda idag än för ett halvt sekel sedan och att vi har en annan syn på auktoriteter och samlivet mellan människor, barn och föräldrar än för 100 år sedan. Lyttkens (1985) menar vidare att den sociala kontrollen, dvs. de lagar och riktlinjer som finns i ett samhälle, är fast förknippade med den rådande ideologins och kulturens värderingar. Om människors värderingar förändras så förändras på sikt den sociala kontrollen. Vidare beskriver han civiliseringsprocessen som ett fenomen som handlar om hur människors uppträdande i umgänget med andra förändras. Det kan handla om förändringar som visar sig i uttryck som t ex bordsskick, beteenden i sovrummet, attityder till oliktankande alltifrån medeltiden till dags dato. Förändringar av det här slaget menar han är långsamma processer och är därför bara möjliga att upptäcka i det långa perspektivet. Civilisering har också, enligt Lyttkens (1985) med hur människors känslor förändras. Han konstaterar att gränser för vad som anses som pinsamt, äckligt, skamligt, onormalt, perverst efterhand har sänkts.

Lyttkens (1985) menar vidare att det tog lång tid innan jämlikheten, demokratin, tolerans mot oliktankande, respekt för andra människor oavsett bakgrund och viljan till att kompromissa blev någorlunda allmänt accepterade värden i samhället. Han menar vidare att det är enbart

samhällen som rymmer stor variationsrikedom som medger utrymme för människor att göra betydelsefulla val. Val som rent logiskt förutsätter värderingar.

Gillberg (2010) beskriver hur Ungdomsstyrelsen i Sverige gjort kontinuerliga undersökningarna angående unga vuxnas (16-29 år) värderingar och attityder. I 2007 års undersökning, menar Gillberg (2010) att det gick att konstatera bland annat att andelen ungdomar som värderade fast anställning högt hade ökat. Generellt ansåg de tillfrågade att de såg med tillförsikt på framtiden. Hela 80 procent svarade att de såg optimistiskt på framtiden och liksom i tidigare undersökningar värderades arbete, boende, familj och barn högt när det gällde önskade mål. Hela 70 procent av de unga i studien uppgav, enligt Gillberg (2010), att de planerade någon form av högskoleutbildning. I första hand tycktes utbildningar med inriktning mot kultur/media/design locka. Samtidigt hade andelen unga som oroade sig för sin hälsa ökat. I första hand rörde det sig om psykosomatiska symtom som sömnbesvär, huvudvärk och magont.

Vidare beskriver Gillberg (2010) hur Susanne Johansson betonar i avhandlingen *Dom under trettio: vem bryr sig och varför?* hur ungdomsgruppens både individuella värderingar och socioekonomiska tillhörighet fortfarande är viktiga och spelar roll för värderingar som är aktuella, likaså ögraden av vuxenhet. När det gäller ungdomar och unga vuxna, konstaterar bland andra, Susanne Johansson, enligt Gillberg (2010), att det finns skillnader mellan ungdomars och äldres åsikter, men samtidigt framkommer det också att det finns avgörande skillnader inom ungdomsgruppen som går att återföra till olika strukturella villkor. Johansson skriver, enligt Gillberg (s.104, 2010):

Ö Ett argument som stödjer att det inte enbart är unga som driver på utvecklingen är att det finns skillnader även i ungdomars värderingsuppfattningar. Även i ungdomsgruppen reproduceras skillnader i åsikter som kan hänföras till kön, utbildningsnivå och klasstillhörighet. Den tilltagande individualiseringen som antas finnas i ungdomsgruppen kan och bör problematiseras vidare. Slutsatsen blir att visst finns det annorlunda värderingar i ungdomsgruppen men de är inte alltid så annorlunda som vi tror och alla unga är inte lika! ö

Johansson konstaterar, enligt Gillberg (2010) att det går att urskilja individualiserade värderingar bland ungdomar och unga vuxna i jämförelse med tidigare generationers värderingar, men påtalar samtidigt att sådana jämförelser är svåra att göra. Johansson menar, enligt Gillberg (2010) att skillnaderna inom ungdomsgruppen spelar fortfarande en stor roll när det gäller hur traditionella socioekonomiska faktorer inverkar på värderingsmönster och föreställningar.

Gillberg (2010) menar vidare att olikartade sociala villkor präglar unga vuxnas liv, möjligheter och resurser. Han menar att det går att konstatera att de kontextuella villkoren har förändrats, vilket gett upphov till allt mer individualiserade livsvillkor. Detta gäller i synnerhet unga vuxnas ökade ansvar för den egna situationen och de egna valen och, enligt Gillberg (2010), i allra högsta grad en verklig social och kulturell förändring, som genererar nya krav och villkor. Den nya kontextuella verkligheten skapar, enligt Gillberg (2010), villkor för unga vuxna som ökar kravet på individuellt ansvar och tvingar var och en att reflexivt överväga allt fler och allt mer komplicerade frågor och livsval. Detta betyder däremot inte, menar han, att den sociala ojämlikheten upphör.

Gillberg (2010) sammanfattar de ungas vuxnas förutsättningar när det gäller att

växa upp i det ösenmodernaö samhället med en uppväxt fylld av subjektiv osäkerhet. Han menar att det paradoxala med senmoderniteten är att, trots att de övergripande kontextuella villkoren för socialt liv förändrats i riktning mot ökad individualisering, så tycks fortfarande klass och uppväxtförhållanden fortsätta att spela en avgörande roll för unga vuxnas möjligheter och hinder att realisera drömmen om ett bra liv.

3 Teorin om sociala representationer

För att öka kunskapen om vilka föreställningar som ungdomar idag har om personer med funktionsnedsättningar så behövs en teori som ser till helheten. En teori som beaktar ungdomarnas livsvärld, erfarenheter, förebilder, omgivning, influenser, kunskap etc. Teorin om sociala representationer (Moscovicis, 1984) poängterar gruppens betydelse för hur individen tolkar och förstår världen och syftar framförallt till att förstå det s.k. *vardagsvetandet*.

Nedan följer en presentation av Moscovicis (1984) teori om sociala representationer samt en utarbetad förenklad modell av Germundsson (2011). Modellen kommer att användas som vägledare i studien när det gäller att visa hur frågeställningar är förknippade med varandra utifrån teorin om sociala representationer.

Serge Moscovici (1984) utvecklade teorin om sociala representationer med inspiration utifrån Durkheims teori om kollektiva representationer. Sociala representationer syftar framförallt till att förstå vardagsvetandet, dvs. hur individer och grupper skapar en stabil och förutsägbar bild av verkligheten med hjälp av det vardagliga vetandet (Moscovici, 1984, Chaib & Orfali, 1995). Enligt Moscovici kan individen enbart förstå andra i relation till sig själv och förstå sig själv i relation till andra. Därför menar han, är gruppen viktig för hur människan/individen förstår och tolkar världen. Han menar vidare att det är i det sociala sammanhanget, det kollektiva, människan skapar mening i världen, det är just detta skapande av mening som Moscovici (1984) benämner som vardagskunskap.

Moscovici (1984) beskriver de sociala representationerna som ett tanke-system som påverkar både våra föreställningar om världen och våra handlingar i den. Han menar att våra sociala representationer bidrar till skapandet av en gemensam kunskap om omvärlden. Våra samhällen omgärdar oss som individer och som kollektiv med idéer, ord och tankar. De sociala representationerna, menar han, hjälper oss att förstå och ta till oss nya objekt, personer och händelser som vi möter. När det nya sedan blivit till en del av vår vardag och vi har gjort det önya till en vardagskunskap, så tvingar den sig på oss och finns där utan att vi behöver tänka på den.

Sociala representationer kan också beskrivas, enligt Helkama m.fl. (2009) som skapande av en ördningö, med vars hjälp individer kan orientera sig i den materiella världen och kontrollera den. De sociala representationerna underlättar kommunikationen mellan medlemmar i en grupp genom att erbjuda gruppen ett ögemensamt språk eller en ögemensam kod för att benämna och klassificera olika delar av sin värld och gruppens gemensamma historia (Helkama m.fl., 2009). På så sätt menar författarna att sociala representationer hänger samman med vårt vardagsvetande där tankar, seder och värden är oskiljaktigt sammanknutna. Sociala representationer manifesteras i olika sammanhang, i bilder, möten, samtal, undervisning, handlingar, organisation av miljöer etc. De är förbundna med både personliga och kulturella erfarenheter och samhällsstrukturer. Chaib & Orfali (1995) menar att massmedia är en viktig faktor som formar och betonar olika sociala representationer.

Teorin utgår enligt Helkama m.fl. (2009), från en föreställande kärna, en del som har lagrats i minnet i form av en bild eller en metafor. Vidare menar författarna att teorin innehåller en hypotes om två grundläggande processer, *objektifiering*, där okända och abstrakta begrepp och tankar omvandlas till konkreta vardagsrealiteter. *Förankring*, där benämning och

klassificering av okända och främmande objekt jämförs med tidigare kända kategorier. Teorin om sociala representationer har ofta studerats, enligt författarna, med hjälp av de fria associationernas metod. Teorin betonar grupptillhörighet och kommunikation mellan människor för att förstå hur vi skapar föreställningar till exempel om det vi förknippar med normalitet och avvikelse.

I ett försök att tydliggöra och identifiera några huvudsakliga intresseområden och problemställningar i studiet av sociala representationer eller föreställningar om normalitet och avvikelse tar jag min utgångspunkt från Germundssons (s.47, 2011) som utifrån Jodelet, sammanställt en förenklad modell som vägledare inom forskningsfältet, med en viss möjlighet till att visa hur frågeställningar är förknippade med varandra.

När det gäller modellens intresseområden så har jag likställt det med studiens frågeställningar dvs. *Vad kännetecknar ungdomar som en normal respektive annorlunda människa? Vilka tankar har ungdomar om människor som avviker från det normala? Vilka föreställningar har ungdomar om personer med funktionsnedsättningar?* Utifrån diskussionerna kring de olika temana i intervjuguiden så har modellen använts för att på ett systematiskt sätt kunna analysera resultatet med stöd av de tre olika kolumnernas frågeställningar och områden.

Tabell 1:1. Intresseområden och problemställningar vid studiet av sociala representationer. Tabellen är sammanställd av Germundsson (s.47, 2011).

Intresseområden	Problemställningar	Kommentarer
Uppkomst	Vem vet och varifrån vet man?	Historiskt betingat ö media, kommunikation, utbildning
Innehåll	Vad artikuleras? Vad säger man?	Kan avläsas i olika företeelser, språk, diskurser, dokument, praktiker och materiella arrangemang.
Form	Vilka delar ingår? Hur är de relaterade/strukturerade?	Två huvudsakliga inriktningar, där innehållet betraktas som: a) ett strukturerat fält- söker frilägga representationens byggstenar (bilder, trosföreställningar, värderingar, kulturella och ideologiska element etc. en strukturerande kärna - teoretisk modell som skiljer mellan centrala och perifera element i representationen utifrån vilka man kan dra slutsatser om representationernas stabilitet och förändring.
Konsekvenser	Vilka blir konsekvenserna av detta vetande? Vad får de för följder?	Germundsson (s.47, 2011) citerar Jodelet utifrån att <i>ödet faktum att representationerna påverkar världen och samhällsindividerna</i> mynnar ut i frågor kring de sociala representationernas funktion och sociala inverkan.

Teorin om sociala representationer förespråkar de fria associationerna som metod. Denna rekommendation har använts i studien och genom att analysera studiens resultat utifrån de olika intresseområdena i tabell 1:1 ovan, så har det varit möjligt att belysa respondenternas föreställningar och uppkomsten till föreställningarna, utifrån deras diskussioner och fria associationer under intervjutillfället. På så sätt har olika företeasers samband och betydelse samt konsekvenser blivit tydliga vid analysen av resultatet.

4 Metod

För att öka kunskapen om vilka föreställningar ungdomar idag har om personer med funktionsnedsättningar så har en kvalitativ metod använts. En fokusgrupp med ungdomar, där deras fria associationer utifrån givna teman varit utgångspunkten för studiens resultat. Nedan följer en beskrivning av metodval, datainsamlingsmetod, urval, bearbetning av data, reliabilitet och validitet samt slutligen etiska aspekter.

4:1 Forskningsansats och metodval

Den kvalitativa metoden är lämplig när avsikten är att undersöka människors förhållanden till olika fenomen. Enligt Kvale (1997) ger metoden möjlighet till att se fenomenet i förhållande till respondentens/respondenternas livsvärld. Då det primära syftet med studien är att lyfta fram ungdomars föreställningar, åsikter och erfarenheter så framstod intervjun som det bästa sättet redan i ett tidigt skede. För att få tillgång till ungdomarnas förställningar om olika fenomen så föll valet på att genomföra intervjun i form av en fokusgrupp.

Det går att finna olika uppfattningar när det gäller rekommendationer om antalet deltagare i fokusgruppsintervjuer. Wibeck (2000) menar att det minsta antalet ofta uppges vara fyra deltagare. Åman (2006) uppger att den vanligaste rekommendationen är en gruppstorlek på sex till åtta personer. Målet i den här studien var att få en fokusgrupp som består av fyra till åtta respondenter.

Intervjuarens roll har i intervjusammanhanget varit mer som en samordnare av riktningen på samtalet, än en frågeställare. Wibeck (2000) anser att risken för att intervjuaren styr samtalet minskas i en fokusgruppsintervju. Det kan också ses som ett effektivt sätt att få fram många olika föreställningar om fenomen under ett och samma tillfälle. Morgan (1996) menar att två fokusgrupper med sammanlagt 16 respondenter, motsvarar i informationsmängd cirka tio enskilda intervjuer.

4:2 Datainsamlingsmetod

Fokusgruppsintervjun hade formen av vad Puchta och Potter (2004) kallar för ett uppgiftsorienterat samtal. Det innebär att samtalsledaren presenterade ett tema som sedan gruppen fick diskutera. Som stöd för intervjun användes en intervjuguide (Bilaga 2). Den bestod av olika teman i form av en kom-ihåg-lista, med utgångspunkt från områden som studien önskade ha belysta av ungdomarna. Detta för att ge utrymme för lyhördhet med möjlighet att formulera och följa upp frågor som uppstod i gruppdiskussionen. För att undvika att samtalsledaren skulle hämma diskussionen och därmed tillförlitligheten av det som kom fram i intervjun så förbereddes inga direkta frågor, utan frågorna ställdes i situationen utifrån den diskussion som fördes. Intervjun avslutades med att samtalsledaren visade sju olika bilder på olika personer, varje bild introducerades med olika frågeställningar som respondenterna ombads att delge sina reflektioner kring.

Intervjun spelades in med hjälp av filmkamera och ljudupptagning, detta för att vid analysen av materialet kunna följa gruppens inbördes kommunikation via ögonkontakt, kroppsspråk etc. Intervjun varade i ca en timme, den genomfördes i ett klassrum i respondenternas skola, detta för att de skulle känna sig trygga i lokalen. För att se om intervjuguidens och bildernas

upplägg fungerade och för att träna på rollen som samtalsledare så genomfördes en pilotintervju innan intervjun med ungdomarna.

Intervjun inleddes med att samtalsledaren presenterade sig själv och studien samt poängterade att det inte fanns något rätt eller fel i sammanhanget, det var ungdomarnas tankar och föreställningar som var intressant. Samtalsledaren informerade även om sekretessen samt frivilligheten att delta, därefter presenterade sig respondenterna med förnamn. Förhandsinformation lämnades (Lantz, 2007), dvs. en beskrivning av hur lång tid intervjun beräknades vara, hur det skulle gå till, hur dokumentationen skulle komma att ske samt hur data skulle komma att förvaras. Därefter ställdes korta faktafrågor om deras ålder och deras utbildning. Det framkom då att de alla fyra hade läst kurser som är förknippade med kunskap om personer med funktionsnedsättningar.

Respondenterna hade tillgång till öfikaö under hela tiden intervjun pågick. Alla fyra deltagare var aktiva och jag, i rollen som samtalsledare, lyckades hålla mig utanför diskussionerna och såg som min uppgift att se till att de olika temana som var planerade täcktes in i diskussionen. Oftast ledde respondenterna, via sina diskussioner, sig självmant in på de olika områdena.

4:3 Urvalsförfarande och deltagare

I syftet formulerades avsikten att undersöka ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. På så vis var redan ett av kriterierna för urvalet färdigt, dvs respondenterna skulle vara ungdomar. Definitionen av ungdomar i denna studie valdes vara personer i 18-19-års ålder, dvs. personer som var myndiga och gick tredje året på gymnasieskolan. Detta för att de själva skulle kunna avgöra om de ville delta eller inte. Kriteriet var även att dessa elever skulle gå på ett gymnasieprogram i en skola med ett integrerat särgymnasium. Detta för att deras möjligheter till att faktiskt ha relationer till personer med funktionsnedsättningar, utanför sin egen familj, skulle vara gynnsam.

Tankar om att intervjua en eller flera fokusgrupper har varit aktuella. Det finns fördelar med att genomföra intervjuer i två olika grupper med sin hemvist i olika utbildningsprogram. Det skulle då kunna syfta till möjligheten att jämföra föreställningarna mellan ungdomar som går på t ex ett estetiskt program med ungdomar på t ex ett byggprogram. Det skulle även vara intressant att genomföra två olika intervjuer i en mindre kommun kontra en större kommun, för att även där kunna diskutera likheter och skillnader i föreställningarna.

Huvudsyftet med denna studie har inte varit det komparativa, utan snarare att presentera en föreställning bland många. Ambitionen var att urvalet av gymnasieelever skulle vara blandat med elever från olika utbildningsprogram från en och samma skola, i en kommun. Det fanns också önskemål om att respondenterna skulle gå på olika utbildningsprogram, helst en till två representanter per program och att det skulle vara en jämn könsfördelning på deltagarna, för att kunna undersöka föreställningarna även ur ett genusperspektiv. Fokusgruppens antal deltagare skulle få bero på vilka som tackade ja till att delta, minimigräns fyra personer och maxgräns åtta personer.

För att få tillgång till en urvalsgrupp kontaktades en rektor på en gymnasieskola med integrerat särgymnasium i en mellanstor kommun i Mellansverige. Rektorn visade intresse för studien och bad om att få ta del av information om studien. Ett presentationsbrevsamt missivbrev (Bilaga 1) innehållande information utifrån samtyckeskrav, försäkran om anonymitet, samt konfidentialitetskrav skickades via e-post till rektorn och sedermera till

ytterligare en rektorskollega på samma skola. Rektorerna ansvarade gemensamt för fem stycken olika gymnasieprogram, Barn- och Fritidsprogrammet, Bygg och anläggningsprogrammet, Estetiska programmet, Introduktionsprogrammet och slutligen Samhällsvetenskapliga programmet. Rektorerna skickade i sin tur vidare informationen till mentorerna för tredjeårsklasserna på alla program. Mentorn på Barn och Fritid hörde av sig och anmälde sitt intresse. Mentorn på samhällsvetenskapsprogrammet avböjde i och med att eleverna var på praktik under den tilltänkta tiden för intervjun. Övriga tre mentorer hörde aldrig av sig. Vid förfrågan till rektorerna om vad de trodde kunde vara anledningen till det svala intresset så svarade en av dem att bristen på intresset kunde ha att göra med att lärarna blir överösta med blanketter och enkäter, samt att det dessutom har skett många stora förändringar under läsåret och att personalen är mitt uppe i implementeringen och utvecklingen av sina arbetsområden.

I december månad besöktes Barn och Fritidsprogrammets tredjeårsklass. Studien presenterades och missivbrev (Bilaga1) innehållande beskrivning av hur intervjun skulle gå till, information om att det är frivilligt att delta samt information om att man som respondent har rätt att avbryta sitt deltagande närhelst under intervjun delades ut till alla elever, ca 16 stycken. Stor vikt lades på brevvets utformning när det gällde vilket språk som användes för att det skulle upplevas vara lättillgängligt och tydligt. Eleverna uppmanades att anmäla sitt intresse via e-post eller telefon, redan samma vecka anmälde sig två som intresserade, därefter tillkom två till men inga fler. Alla fyra var av kvinnligt kön. Detta innebar att ursprungsidén till fokusgruppens utformning när det gäller genusperspektiv och respondenter från olika gymnasieprogram, inte längre var möjlig. Pga tidsbrist fanns det ingen möjlighet till att starta om urvalsprocessen vid en annan gymnasieskola, beslut togs om att anse de fyra kvinnliga respondenterna som en fullgod informantgrupp för studiens syfte när det gäller att öka kunskapen om ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar.

Samma dag som intervjun skulle ske, bara några timmar innan, sjukanmälde sig en av respondenterna. Jag bestämde mig ändå för att bege mig till bokad lokal för att träffa de övriga. På utsatt tid kommer ändå fyra elever. Det visade sig att ännu en av öde fyra som var anmälda var sjuk, men de övriga två hade tagit saken i egna händer och rekryterat två nya från klassen. På min fråga om hur de upplevde att delta svarade de att de hade tänkt anmäla sig men glömt bort det.

4:4 Bearbetning, tolkning och analys av data

I bearbetningen av insamlad data var första steget att transkribera intervjumaterialet. Hela intervjun transkriberades ordagrant, med talspråk. Respondenterna avidentifierades och betecknades med fingerande namn. I studien har avsikten varit att tolka vad som har sagts men också att tolka vad som inte sagts. Det kan t ex ha varit att tolka tystnader som uppstått eller gester och ögonkast som utbytts. Dessa uttryck har ibland sagt mer än det verbala uttrycket.

Intervjuutskriften har tillsammans med filmupptagningen bearbetats genom meningstolkning. Det är en analysmetod, som enligt Kvale (1997) kräver en detaljerad utskrift. Därför har respondenternas harklingar, skratt och så vidare beaktats vid utskriften. För att kunna utveckla en ökad kunskap om ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar så har meningstolkningen känts som en relevant analysmetod av resultatet för att sedan sätta det i samband med teorin om sociala representationer. Valet av analysmetod grundar sig i att Kvale (1997) beskriver metoden som en källa till att kunna se

det som inte sägs. Utifrån det osagda har det i tolkningen framträtt relationer och strukturer hos respondenterna som inte var tydligt i det som sades. Det kan t ex handla om *hur* någonting beskrevs, mer än *vad* som sades om företeelsen.

För att få en närhet till det undersökta området menar Larsson (2005) att redovisningen av citat från den empiriska datainsamlingen är av stor vikt. I resultatet har därför flera citat redovisats för att tydligt visa vilken dialog eller diskussion som förts i gruppen. Detta för att läsaren ska få en ökad verklighetsförankring och en ökad kunskap av ungdomarnas kontext. I citaten används fingerade namn för att visa när en ny person talar och för att göra materialet mer lättillgängligt för läsaren.

4:5 Reliabilitet och validitet

I vetenskapliga studier är det viktigt att reliabiliteten och validiteten är hög. Reliabiliteten handlar om i vilken mån forskaren har iakttagit noggrannhet i insamlandet av studiens data (Lantz, 2007). Utgångspunkterna för denna studie har varit att noggrannhet har iakttagits vid insamling av data, vid transkriberingen och vid redovisningen av resultatet. Det vill säga, ingenting har dragits ifrån eller lagts till det data som studien baseras på.

Tillförlitligheten i kvalitativa metoder består enligt Bryman (2008) av fyra delkriterier, trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och slutligen, möjligheten till att styrka och konfirmera. I studien har forskaren för att skapa en trovärdighet för resultaten vid ett flertal tillfällen, för att säkerställa att forskningen utförts i enlighet med de regler som finns och för att resultaten ska bekräftas av respondenterna, ställt frågor under intervjun av typen *óHar jag uppfatta dig/er rätt, är det så här du/ni menar?*

Kvalitativa forskare bör, enligt Bryman (2008), ge fylliga eller täta beskrivningar av de detaljer som ingår i en kultur, på så sätt kan forskaren göra en bedömning om hur pass överförbara resultaten är till en annan miljö. Vid analysen av data har filminspelningen varit till stor nytta när det gäller att studera det som inte sägs. Kroppsspråk, blickar, gemensamma gester har införlivats i analysen av materialet. Däremot är det inte trovärdigt att resultaten av denna studie skulle kunna representera en generell bild av hur alla ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar ser ut. Denna studie får mer exemplifiera en ösanningö bland många andra, mer som en fingervisning om en strömning som är gällande bland ungdomar med liknande erfarenheter och kunskap som de fyra som ingått i denna studie har.

När det gäller begreppet pålitlighet, som handlar om att anta ett granskande synsätt, så har studiens alla faser i forskningsprocessen tydligt angetts löpande genom hela arbetet. På så sätt kan andra intresserade fungera som granskare och bedöma kvaliteten på de procedurer som valts. I detta ingår bl. a möjligheten till att bedöma i vilken utsträckning de teoretiska slutsatserna är berättigade.

Studien ska inte betraktas som ett fullständigt objektiva samhällsligt forskningsresultat. Jag är en del av de sociala representationerna i det svenska samhället vilket innebär att resultaten ska förstås utifrån det perspektivet. Däremot är det min intention att resultatet ska ge en ökad kunskap om en grupp ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar.

4:6 Etiska aspekter

Genom hela undersökningen har de etiska riktlinjerna från Vetenskapsrådet (2011) tillämpats. För att garantera anonymitet så har kopplingen mellan resultat och en bestämd individ uteslutits. Ingen kan kombinera t.ex. en viss uppgift med en bestämd individs identitet. Anonymitetskravet har uppnåtts genom att respondenterna avidentifierades vid transkriberingen. Konfidentialitetskravet innebär, enligt vetenskapsrådet (2011), skydd mot att obehöriga tar del av uppgifterna. Transkriberingen finns att tillgå, däremot har filmupptagningen av intervjun raderats efter färdigställandet av resultatet.

Ett missivbrev innehållande information utifrån samtyckeskrav, försäkran om anonymitet, samt konfidentialitetskrav lämnades ut till alla eventuella respondenter utifrån urvalets premisser. I brevet beskrevs det hur intervjun skulle komma att gå till, samt att deltagandet var frivilligt. Det framgick även att man som respondent har rätt att avbryta sitt deltagande närhelst man vill. Brevet utformades med ett lättillgängligt och tydligt språk. Detta påtalades återigen innan intervjun påbörjades.

Utifrån etiska aspekter var urvalet myndiga ungdomar, detta för att de själva, utan målsmans tillstånd, skulle kunna avgöra om de ville delta eller inte.

5 Resultat

I följande avsnitt kommer resultatet av diskussionerna, utifrån de olika temana under intervjun, att presenteras var för sig. Därefter följer en redogörelse av gruppens fria associationer utifrån de bilder som visades för respondenterna. Resultatet analyseras sedan i relation till teorin om sociala representationer med hjälp av intresseområdena i Germundssons (2011) tabell som beskrivits ovan. Analysen utgår från studiens frågeställningar, *Vad kännetecknar ungdomar som en normal respektive annorlunda människa? Vilka tankar har ungdomar om människor som avviker från det normala? Vilka föreställningar har ungdomar om personer med funktionsnedsättningar?*

Inför presentationen av resultatet så är det på sin plats med en ytterligare beskrivning av studiens deltagare i fokusgruppen. Det var alltså fyra kvinnliga 18-årselever i årskurs tre från ett gymnasialt Barn och Fritidsprogram, vilket innebar att alla fyra kände varandra och hade således relationer till var och en. Upplevelsen under intervjun var att Ann och Diana (fingerade namn) hade en närmre relation till varandra samt att Bea och Cia hade detsamma. Det kunde märkas på hur de underbyggde och stödde varandra i diskussionerna. Det upplevdes även som att Ann betraktades som en informell ledare av de övriga gruppmedlemmar, Cia var den som i likhet med Ann ofta kom med åsikter som skilde sig från de övrigas uppfattningar. Bea och Diana sökte mer än de andra bekräftan, hos framförallt Ann, i dialogen. Påtalas ska att intervjun genomsyrades av en god stämning, där alla fick komma till tals och respekterades, även när de enskilda åsikterna gick isär. Det var en uppsluppen stämning som ofta stillades under ögonblick av allvarsam reflektion.

5:1 Normalitet? Annorlundaskap? Bemötande av annorlundaskap?

Fokusgruppsintervjun inleddes med att ungdomarna ombads att beskriva en önormal människa. De beskrivningar som ungdomarna gav av *normalitet* förknippades med det som de beskriver som igenkännbart. De menade att det som känns bekvämt i den egna livsvärlden betraktas ofta som önormaltö och vice versa. Det som inte känns igen får epitetet önormaltö. De menade att individers och grupper gällande normer utgår från det individen/gruppen känner till, något som inte sticker ut från det vanliga.

Ann: *ó í jag tänker att man är normal när man följer normerna, att man typ inte sticker ut, jag kan ju tex tycka att en person som klär sig som en punkrockare inte är normal för migí
(í)*

Bea: *ó Det som inte är bekvämt för en själví är ju oftast konstigt... och annorlundaí
(í .)*

Cia: *ó í för jag anser ju att jag är normal, alltså alla andra som avviker från mitt beteende blir onormalaí
(í .)*

Diana: *ó Vi som går i en vanlig klass ser jag som normalstörda, ja som normalstörda alltså, som vi själva liksom, de klarar av att gå i en vanlig klass.
(í .)*

- Ann:** *ó í det behöver inte handla om en funktionsnedsättningí det kan handla om stil*
- Bea:** *ó í mmm*
- Ann:** *-í bara att man sticker ut liteí*

När ungdomarna beskriver vad som kännetecknar det annorlunda så använder de sig av uttryck som ö något som sticker utö. Det kan handla om ett annorlunda beteende, en annorlunda klädstil, annorlunda åsikter. De förklarar att det kan vara både positivt och negativt att vara annorlunda. Genom att avvika från normen, ö sticker man utö, ö man synsö, gör sig synlig i mängden vilket, beroende på situation, kan vara till ens fördel eller nackdel.

- Ann:** *-í man kan i och för sig sticka ut på två olika sätt, på ett positivt sätt och på ett negativt sätt, alltså jag kan vara kriminell och det är ju inte så braí*
- Bea:** *- Nejí*
- Ann:** *-í men det finns ju, man kan ju sticka ut och stå för det man tycker ellerí ställa upp för någon som är, har det sämre såí det kan ju bli positivt dåí (í)*
- Cia:** *- Man kan ju vara annorlunda för att man har haft en såkallad annorlunda uppväxí inte haft någon Svensson liksomí uppväxt. Att man kanske har haft det jobbigt hemma, man är inte säker i sig själv, typ allt sådant därí*

Ungdomarna beskriver vidare hur de tror att människor som på något sätt vågar ö sticka utö eller är annorlunda (avviker från normen) kan vara de som bidrar till samhällets utveckling, antingen genom den individuella insatsen av nya idéer, eller genom ett ö nödvändigt tvångö till att anpassa verkligheten efter förutsättningarna.

- Diana:** *-í de söker väl något nytt, eller alltså, det gör väl deí ö normalaö också mení*
- Ann:** *- Men det känns ju som attí det är ju likadant i skolan, om det är någon som har det svårt, eller som är ö onormalö, det är ju den som får hjälp och uppmärksamhetí*
- Diana:** *- mmmí*
- Ann:** *- så är det ju typ i samhället med*
- Diana:** *- mmm*
- Ann:** *- det är ju de man tittar på och försöker rätta sig efter, det är ju nästan såí*
- Bea:** *- Men vi som är normala, vi följer liksom vardagen rakt igenomí*
- Ann:** *- jaaaí*
- Bea:** *- till exempel de som har något funktionshinder, bara de ska gå på stan´ och handla, då kan de inte gå uppför trappan som vi normala kan..*
- Ann:** *- mmm*
- Bea:** *- de måste ha en ramp och då kanske de blir mera, att de behöver de här hjälpmedlen somí då inte hör till det normala. Bara en sådan enkel grej liksom kan sticka utí*

Det visar sig under intervjun, att alla fyra respondenter läst kurser om funktionshinder i sin utbildning. Klassen de går i har dessutom ett nära samarbete med eleverna på Särgymnasiet. Det har inneburit att respondenterna har fått personliga relationer till jämnåriga med funktionsnedsättningar. Kunskap och erfarenheter som påverkat hur de själva förhåller sig till personer med funktionsnedsättning, de uttrycker underförstått att alla elever på skolan borde

få den kunskapen, men att det nog inte skulle vara möjligt pga av ointresse hos dem att vilja lära.

Cia: -*í jag tror att vi i vår klass, vi som läser kurser om det bemöter det på ett annat sätt än sådana som inte läser om det.*

Ann: - *mmm*

Cia: -*... Det känns som om vi vet lite mer*
(í)

Diana: - *Men pratar vi, om vi tar tillexempel funktionshindrede núí vi har ju läst om och vetí inte beteendet, men alltsåí man vet ju lite hurí*

Cia: - *vi förstår ju vad som är feletí*

Diana: - *jaa...*

Cia: - *i demí*

De beskriver hur deras bemötande av just personer med funktionsnedsättningar har förändrats i och med den kunskap de fått genom sina studier och personliga möten med personer som de tidigare betraktade som annorlunda. Det upplevs fortfarande vara en svår fråga hur öman ska varaö i ett möte med en person med en funktionsnedsättning.

Ann: - *Men om man tänker innan man började här då bemötte jag dem med typ att man tystnarí*

Bea: - *mmm*

Ann: - *typ inte titta, tyckte det var lite jobbigt. Jag visste ju inte hur man skulle varaí*

Bea: - *neejí*

Diana: - *Ska man tittaí*

Ann: - *jaaí*

Diana: - *eller ska man titta bort ellerí*
(í)

Intervjuare: - Hur gör du nu då?

Ann: - *Alltså jagí tittar inte mer än jag tittar påí önormalaö människorí men sedan är det ju, det är svårt att veta hur man gör, för man vet ju ett sätt som ska vara det rätta och ett sätt hur man egentligen görí så det är väl liteí*

Intervjuare: - Vad är det rätta sättet?

Ann: - *Egentligen finns det ju inte det, alltsåí*

Diana: - *Vaddå, på hur man ska bemöta?*

Ann: - *jaaí*

Bea: - *Jamen man ska väl bemöta de som man bemöter andra?*

Ann: - *Fast samtidigt inteí tycker jag. För man kan ju inte bemöta de som är handikappade på samma sättí*

Bea: - *Nej mení*

Cia: - *Men det ska väl ändå vara på ett positivt sätt?*

Ann: -*í men man ska ju ändå inte skiljaí*

Bea: -*... för mycket hellerí*

Ann: - *nej, jag förstår precis vad du menarí*

Bea: - *í för de är ju lika mycket värda som vi*

Diskussionen om bemötandefrågor fördjupas när respondenterna kommer in på hur olika människor kräver olika bemötanden från sin omvärld. De diskuterar om nödvändigheten och självklarheten i att beroende på vem man möter, så måste man anpassa sitt bemötande, det gäller alla människor oavsett förutsättningar.

- Bea:** - *Men så är det ju typ, jag säger med barnen, jag får ju ett annat språk och ett annat kroppsspråk också*
- Ann:** - *Så är det ju nästan lite med alltså handikappadeí alltså beroende på vilken nivå alltså liksomí*
- Diana:** - *de ligger påí*

Respondenterna är överens om att människors förutfattade meningar, eller föreställningar, styr det första intrycket när en människa möter en ny person. De beskriver att olika människor bemöts/möts på olika sätt, beroende på vem eller vilka de är. Respondenterna menar att en avgörande faktor för hur en människa bemöts är om det syns att personen avviker från normen eller inte. De beskriver det som att det första vi människor öläser avö är hur personen ser ut, vi kategoriserar och placerar personen i det öfackö där vi tror att den hör hemma utifrån våra tidigare erfarenheter och tidigare kunskap.

- Ann:** - *í Vissa är ju synligaí synliga handikappí och andra inteí jag tror faktiskt att jag bemöter olika beroende på om jag ser det eller inteí*
- ALLA:** - *mmm*
- Cia:** - *Det tror jag med (í)*
- Diana:** - *Och så tänker man så här när man ska möta någon ny, man har ju alltid förutfattade meningar. Skulle jag se en hårdrockare med mycket smink, kedjorí jag skulle inte direkt tro att han var så himla jätteschysstí*
- Cia:** - *neejí*
- Diana:** - *... även om han säkert är den snällaste personí*

Angående ovanliga människor, så menar respondenterna, att en avgörande orsak till hur de bemöts är omgivningens föreställningar eller inställningar till personer som avviker från normen. Enligt dem finns det en begränsad mångfald i en mindre stad vilket kan resultera i att det är svårare att östicka utö i en småstad än i en större stad.

- Diana:** - *För vi i x- stad, vi är inte vana vid, í det är ju inte i min vardag.*

5:2 Vad är en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder?

När ungdomarna skulle försöka förklara begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder så beskrev de begreppen på lite olika sätt. De sammanfattade definitionen av begreppen med att funktionsnedsättning är någon slags funktionsdefekt som en person har, medan ett funktionshinder är behäftat med en otillgänglig fysisk miljö.

- Bea:** - *Jamen, någonting som nedsätter en så man inte kaní så vardagen tar mycket längre tid, jag tänker såí*
- Diana:** - *Det beror på hur grovt man ska snacka förí dyslexi, Ok jag får läsa läxor längre men jag har inte problem med att gåí*
- Bea:** - *Nämen jag tänker ju funktionsnedsättning att man harí alltså någontingí med kroppen alltsåí som gör att man inteí*
- Diana:** - *Ett brutet ben kan ju vara en funktionsnedsättning som är tillfällig*
- Bea:** - *Men jag tänker mer som en rullstolsí bunden dåí*
- Diana:** - *mmmm*

Det visade sig under intervjun att Diana har diagnosen dyslexi, vilket verkade vara känt av de övriga respondenterna. Det var tydligt att Diana inte ville identifiera sig som en person med en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder. Hon visade tydligt med sitt kroppsspråk under samtalet att diskussionen huruvida dyslexi ansågs vara en funktionsnedsättning eller inte, var obekvämt för henne.

Intervjuare: - Men tänker du att dyslexi är en funktionsnedsättning?

Diana: - *(fniss)* Nu har ju jag det så, nej, det skulle man ju inte vilja.

Ann: - *Jag tycker detí*

Diana: - *men det är ju, vad kallar man det för, vad säger man?*

Cia: - *Det blir en nedsättning (tittar på Ann). Fast det syns ju inte (tittar på Diana)*

Diana menade å sin sida att hon har hittat strategier för att handha sina svårigheter och på sätt är hon precis som alla andra. Ann däremot beskriver dyslexi som varande en funktionsnedsättning, men genom att Diana utvecklat strategier, så upplever hon sig inte ha ett funktionshinder.

Ann: - *Alltså, du som har dyslexi tycker inte det, men jag har inte dyslexi och jag tycker att det blir en nedsättning för dig. Och det är ju likadant jag har ju kompisar som ärí alltså, lindrigt utvecklingsstörda, om man kan säga så. Jag ser ju att de är det men de tycker ju inteí*

Diana: - *Vi har ju lärt oss just, vi har ju lärt oss hur vi ska hantera det här, hur vi ska göra för attí Jag menar rullstolsbundna vet ju också, han har ju kommit på sina knep, men jag är bara vanlig, tar mig fram som alla andra (slår ut med händerna)*

Bea upplevs förmildra omständigheterna för Diana och uttrycker att diagnosen dyslexi blivit ett vanligt förekommande fenomen idag och på så sätt borde räknas in i normen, där hon inte, på så sätt placerar funktionsnedsättningar.

Bea: - *Det är ju så jäkla vanligt med dyslexi idag också attí*

Diana: - *mmm*

Bea: - *Då skulle ju massor ha en funktionsnedsättningí*

Vidare diskuterar ungdomarna kring hur definitionen av funktionsnedsättningar är sammanlänkade med vilka normer som är gällande i ett samhälle. De uttrycker att detta kan variera mellan tid, situation och individ.

Ann: - *Ja men det är ju bara för att du tycker att det är normala är att gå, tänk om alla skulle sitta i rullstol och sedan är det någon jävel som går då skulle de baraí*

Cia: *Jaa, då är det normaltí*

ALLA: *(skratt)*

Respondenterna uppger att det är samhällets ansvar att anpassa offentliga miljöer för att undvika att personer ska uppleva sig ha funktionshinder. Det spelar t ex ingen roll om man har en rullstol om det saknas ramp i trappor.

Diana: - *Men sedan är det ju också, först blockerar man ju sig själv, sedan skaffar jag mig en rullstol, jag tar mig fram, sedan är det ju samhället som avgör vart jag ska ta mig framí*

Ann: - *Ja precis, det är mycket med samhället medí*

Vid ett flertal tillfällen i ungdomarnas diskussioner finns det underförstådda kopplingar mellan funktionshinder och sjukdom. Det finns en uttalad föreställning hos ungdomarna om att funktionsnedsättning/funktionshinder/handikapp är ett sjukdomstillstånd.

Diana: - *Ja alltså, jag är fullt frisk, men jag har brutit båda benen. Jag är ju inte funktionshindrad, men jag är ju det, men inteí*

Respondenterna leder själva diskussionen in på vad som kan anses var mest allvarsamt, en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder? Konklusionen av den debatten är att deltagarna samlar sig kring uppfattningen att när samhällets ansvar fallerar, te x när det gäller tillgänglighet för alla medborgare, så uppfattar respondenterna det som mer bekymmersamt än att en person har en funktionsnedsättning.

Bea: - *Men ett funktionshinder eller en funktionsnedsättning, jag tycker att hinder är mer grövrei*

Ann: - *Ja, det tycker jag också. Det ligger ju på samhället, det är ju ett hinder som samhället bygger uppí det är ju normerna, VI. Men nedsättningen är ju en själví*

I samtal kring vilka olika hjälpmedel som finns att tillgå om en person har en funktionsnedsättning, så framkom det tydligt att respondenterna inte betraktade glasögon som ett hjälpmedel, vilket kan ses som intressant utifrån det historiska perspektivet, eftersom personer med synskador var de första att organisera sig och kräva sin tillhörighet i samhället. Detta diskuteras vidare under diskussionsdelen.

Cia: - *Ja, för glasögon, då har man ju liksom ingen nedsättning. Men om du sitter i rullstol, då är det fortfarande kvar, det som hindrar dig. Den tar ju inte bort din nedsättning då, tycker jagí*

Ann: - *Det tycker jag medí*

5:3 Vad kännetecknar ett meningsfullt liv?

Ungdomarna är överens om att ett meningsfullt liv handlar om att vilja leva, ha lusten till livet, ha möjlighet till att göra det man tycker om. I diskussionen framgår det att de definierar ett meningsfullt liv, som möjligheten till att uppfylla sina drömmar. Kärleken placerar de också i fokus, att kunna älska och bli älskad samt att bilda familj.

För att uppleva sig ha ett människovärde så tror respondenterna att det är viktigt att bli respekterad av sin omgivning för den man är. Alla fyra anser att för att känna sig respekterad så behövs bekräftan från omgivningen. De talar om att respekt handlar om att inte bli kränkt som människa. När ungdomarna ställs inför frågan om de skulle vilja ta emot livsuppehållande insatser efter en allvarlig olycka, så svarar de alla att de är tveksamma till det. De har svårt att se en mening med livet om det t ex behövs en respirator för att andas.

Ann: - *Jag hade inte velat levaí inte allsí*

- Bea:** - Men det känns som om bara för att jag skulle kunna leva, så måsteí alltså, allt kretsa runt migí alla människor runtomkring migí
- Ann:** - Ja, måste ta hand om migí
- Bea:** - Ja, bara för att jag ska kunna levaí
- Cia:** - Jag kan inte göra någonting själv liksomí
- Bea:** - Då känner man sig såí eehí vad säger man (tittar på Ann) ett ord?
- Cia:** - Hjälplosí
- A+D:** (fniss)
- Bea:** - Ja, nej, att man kräver så mycket människor runtomkring en bara för att klara av att gå på toa, äta, sådana där enkla grejerí
- Ann:** - Ja men, alltså, typ det skulle jag kanske inte ha problem med. Men om jag bara skulle ligga i en säng och bara typ titta och se, inte kunna prata eller göra någonting själv, då skulle jagí
- Diana:** - Skulle jag aldrig mer kunna gå eller röra mig mer än att ligga såhär? (visar med kroppen)
- Ann:** - Jaáí
- Diana:** - Då skulle det ju fan vara meningslöst alltsåí

Samtalsledaren (jag) omformulerade frågan om livsuppehållande insatser till att gälla en anhörig som varit med i en allvarlig olycka. Beslutet om en anhörigs överlevnad eller inte, är ingenting som det är lätt att förhålla sig till för gruppen.

- Diana:** - Det är klart att man skulle vilja att de levde (fniss)
- Ann:** - Nej, jag tror inte det, jag vet inteí
- Bea:** - Jo!
- Cia:** - Men om de lider?
(í)
- Bea:** - Jag skulle kämpa otroligt för min mamma eller pappa dåí
- Ann:** - Mm, det skulle man göraí
- Diana:** - Men skulle man inte se en utväg till att, nej, men hon kommer aldrig att resa sig, hon kommer inte, hon kan inte snacka kanske, då skulle det vara skönare för henne att somna iní
- Cia:** - Det handlar ju om vad de vill ocksåí
(í)
- Cia:** - Jag skulle aldrig klara att ta det beslutet liksomí

Bea berättar om TV-dokumentären *En andra chans* som gått på Sveriges Television under året. Hon berättar om en ung kille som var med i programmet, han hade skadats allvarligt i en bilolycka. Han kunde inte gå, inte röra sig, inte andas själv men han var tacksam över att han hade fått en andra chans till att leva. Hon menade att han uttryckte sig som att det inte spelade någon roll att han inte kunde röra sina ben och armar utan det viktigaste var att han var öklar i huvudetö. De övriga deltagarna höll med om att det är det viktigaste, att kunna tänka, se och tala. De diskuterade även om den svårighet det måste innebära att vara fullt medveten om allt det som inte längre är möjligt i livet, de tror att sorgen är stor över det man öförloratö.

En viktig del som respondenterna nämnde för att uppleva sig ha ett meningsfullt liv var kärlek och familj. Frågan ställdes huruvida en kille som beskrevs ovan skulle kunna fungera om han hade en önskan om att bli förälder. Ungdomarna svarar att de tycker att det är helt i sin ordning, men de tror att det skulle kunna innebära en hel del svårigheter om man som förälder inte kan röra sig. Det viktiga är, menar de, att personen själv kan ta hand om sitt barn på bästa

sätt. När det gäller föräldraskap och personer med kognitiv funktionsnedsättning så svarar de att självklart ska de få skaffa barn, men att det måste vara förknippat med förmågan att ta hand om barnet.

Diana: - *Det är klart att det är okey, beroende på hur svårt handikappad man är så blir ju livet svårareí*
(í)

Bea: - *Men då tycker jag att man borde vara så frisk så att man kan ta hand om barnen själv och inte behöverí alltså, att om de bor på något hem, så att inte hemmet behöver hjälpa till att ta hand om barnetí*

Cia: - *Det blir inte rättvistí*

Bea: - *Nej*

Cia: - *í för barnetí då blir det fel*

De fortsätter sin diskussion kring omöjligheten att avgöra om människor ska få bli föräldrar eller inte. De menar att det är många föräldrar som inte kan ta hand om sina barn, i så fall borde inte de ha rätten till att bli föräldrar heller.

Ann: - *Ingen ska behöva känna att de inte får skaffa barní*
(í)

Ann: - *Jamen, man skulle ju kunna säga att vissa önormalaö människor har ju inte heller rätt till att skaffa barn (í) Vad är det för en förebild som mamma, då kanske två personer som är jätte- kära och verkligen tycker om varandra är minst lika braí om inte bättre föräldrarí*

5:4 Medborgares rättigheter och skyldigheter i samhället?

Utifrån diskussionen om rätten till föräldraskap leddes samtalet in på vilka rättigheter en person med en funktionsnedsättning ska ha i vårt samhälle? Här var alla överens om att rätten till utbildning, egen bostad och arbete ska vara lika för alla oavsett förutsättningar. De gav exempel på personer som de träffat, som arbetade på brandstationen i staden, där lönen var sju kronor i timmen. Det ansåg det vara en oskäligen ersättning för deras insatser. De nämnde även kommunens handikappverksamhet på öResurscenterö där de som utförde ett dagligt arbete hade 36 kronor om dagen i habiliteringsersättning. De uttryck de använde om ersättningsnivån var öskamligtö och ösjuktö. Som förslag från en av respondenterna kom uppslaget att arbeten borde anpassas efter individen och inte tvärtom.

Bea: - *Varför ska de, ja visst, de kanske inte kan göra exakt samma sak som oss, men varför ska de tjäna så himla lite?*
(í)

Bea: - *Man kan ju faktiskt anpassa jobben efter varje individ, för att de ska klara av detí*

Ungdomarna menar att när det gäller acceptans eller större tolerans till det som är annorlunda, som personer med funktionsnedsättningar, så behöver människor få kunskap om att de är just människor som alla andra men med andra förutsättningar, de menar att okunskap skapar rädsla för det okända. De menar att alla människor har rätt till ett respektfullt bemötande, oavsett vem man är. De påtalar rätten att bli lyssnad på och talad till, rätten att bli respekterad som vuxen oavsett funktionsförmåga. Ungdomarna ansåg även att personer med

funktionsnedsättningar likväl ska ha samma skyldigheter i ett samhälle som övriga medborgare, när det gäller att hålla sig till lagar och regler.

- Ann:** - För det är ju så, man är ju fortfarande en människa, även fast man har ett hinder av något slagí så respekten tycker jag är så himla viktig, att visa att det de tycker, är minst lika värt som mitt tyckandeí
- Bea:** - Och det är viktigt att man inte går ner och börjar prata med dem som...
- Ann:** - í nedvärderarí
- Bea:** -í som om de vore 2,5 år liksomí
(í)
- Ann:** - Alltså, även om man har en utvecklingsstörning eller ett handikapp eller så, så ska man inte få begå brott eller slippa undan vissa sakerí

5:4: 1 Inkluderad skolform?

I samtalet om allas lika värde och individens rättigheter i ett samhälle så ställs frågan om hur det skulle vara om elever från Särgymnasiet gick i deras klass. Respondenterna uttrycker en tveksamhet till det förslaget. Här synliggörs deras föreställningar om vilka svårigheter det skulle innebära för dem själva. Respondenterna delar in eleverna på Särgymnasiet i två delar, de som inte alls är aktuella pga deras öbegåvningsnivåö, samt de som skulle kunna vara möjliga, vilka beskrivs ha en ölättareö funktionsnedsättning. Det är ingen av dem som omnämner den föreslagna lösningen som någonting som skulle vara utvecklande för dem själva. Men en av dem, Ann, tror att det skulle fungera.

- Bea:** - De blir väldigt närgångna efter ett tagí
- Alla** (skratt)
- Bea:** -í tycker jag själv, jag vet inte riktigt hur man skulleí man lär ju sig säkert att hantera det, men det blir ju ocksåí det känns som mer ansvar eller vad man säger?
- Cia:** - Jag tror inte det skulle funkaí
- Diana:** - Men det beror ju precis på vilken nivåí
- Cia:** - Ja för jag tror att om man tänker på vilken, precis, nivå och även inläring, det tar ju oftast mycket längre tid. Och då, vissa, om vi t ex är klara jättesnabbt, det blir liksom, det drar ner liteí
- Ann:** - Fast jag tror inte det spelar någon roll. I fall vi då är klara fortare, så är det ju bara att vi får andra uppgifter, tills personerna eller personen blir klari
- Bea:** - Det kräver mer arbete från lärarnaí eller liksomí
- Ann:** - Ja det gör det ju verkligení

Bea, Cia och Diana verkar överens om att personer som i dagsläget t ex tränar på att teckna orden för mun och näsa inte kan gå i en klass där eleverna har olika förutsättningar. Däremot nämner de att det finns en parallell utbildning med Barn och Fritids- inriktning på Särgymnasiet där personer med diagnosen Autism och Asperger går. De eleverna tycker alla fyra respondenterna skulle kunna gå i deras klass. Men de ser också en problematik i att många av eleverna på Särgymnasiet inte klarar av att vara i stora grupper. Det framkommer inte hur det vet det, det presenteras mer som ett faktum.

Ungdomarna kommer in på att skolans planering av lokaler inte främjar Särgymnasiets upplevelse av tillhörighet i skolan. De beskriver att Särgymnasiet ligger längst bort i ett hörn med Bygg-programmet som närmsta granne. Gruppen uttrycker att de tycker att det är en dålig planering och att placeringen särskiljer Särgymnasiet från den övriga skolbyggnaden.

De tror att det skulle vara lättare för resten av skolan att acceptera eleverna på Särgymnasiet om dess placering var mer central i skolbyggnaden.

Diana: - *Den ligger liksomí*

Ann: -*í längst bortí*

Diana: - *í Bygg ligger liksom i ett hörn, man måste gå förbi bygg för att komma till Sär, som ligger ännu längre bort i ett hörní*

Bea: - *Så det ligger längst bort så (pekar) och sedan ligger Bygg precis bredvid och sedan Barn och Fritidí*

Ann: - *mmmí*

Bea: -*í i andra hörnetí*

Ann: - *Men jag kan tycka att det är väldigt dåligt gjortí*
(í)

Ann: - *í och de som är värst på skolan är ju ändå Bygg (í) typ bygg och fordoní*

Gruppen berättar om hur övriga elevers beteende på skolan under en tid resulterade i att eleverna på Särgymnasiet avstod från att äta i den gemensamma matsalen. Anledningen till detta sades vara att de blev så uttittade av de övriga eleverna på skolan. De fick höra att det var äckligt att se dem äta, för att de dreglade när de åt.

Respondenternas upplevelse är att det är elever från Bygg -och- Fordon - programmet som har det svårast med att respektera eleverna på Särgymnasiet. Nu har eleverna från Särgymnasiet reserverade bord i utkanten av matsalen. Ungdomarna beskriver hur det är skärmar uppställda vid borden som skydd. Detta för att det blir rörigt i matsalen och eleverna från Särgymnasiet klarar inte av en sådan rörig miljö. De nämner också att de tycker att det är ett bra skydd, eftersom en del av eleverna från Särgymnasiet dreglar väldigt mycket.

Ungdomarna berättar att de tidigare under läsåret var på en teaterföreställning där personer med funktionsnedsättningar var skådespelare. Deras klass var den enda klassen på gymnasiet som blev inbjudna. Enligt ungdomarna var det för att lärarna visste att de var den enda klassen som klarade av att gå utan att kränka deltagarna. Respondenterna beskriver det som att de skrattar *med* i föreställningen, inte *åt* det som sker i föreställningen.

De menar att många jämnåriga elever har svårt med att respektera personer med funktionsnedsättningar, det märks på hur de behandlar eleverna på Särgymnasiet. De berättar om en episod där hela skolan hade varit på ett sportevenemang och där några killar hade reagerat tydligt när tjejerna hade stått och pratat med killar från Särgymnasiet.

Bea: - *í och de bara övarför pratar de med tjejerna, de är ju Cp och tjejerna är ju normalaö, det var verkligen så man såg att de tänkteí*

Cia: - *mmm*

Bea: - *och då kände man, alltså jag orkar inte bry mig, därför man får så mycket tillbaka av DEM, att bara säga öhejö till dem, får man så mycket glädje typí*
(í)

Cia: - *Men det är ju bara för att de själva inte vågar, något sådant måste det ju bero på. Det skulle aldrig falla de in att säga öhejö i korridorení*

Ann beskriver också känslan av att andra elever tror att hon ögör sig tillö när de t ex ser att hon samtalar med en elev från Särgymnasiet. Hon beskriver det som att hon inte orkar bry sig,

förhoppningsvis kan hennes beteende så småningom leda till att andra också vågar ta kontakt med en elev på Särögymnasiet.

5:4: 2 Hur ser relationerna ut till någon med en funktionsnedsättning?

Alla fyra respondenterna har under intervjun beskrivit att de har kontakt med elever från Särögymnasiet. T ex beskrev de ett besök i deras klass av en kille från Särögymnasiet som berättade för dem om hur det var att leva med sin funktionsnedsättning, vad det innebar och vilket stöd han behövde. De beskrev honom som modig och hur det besöket resulterade i att han efteråt gärna söker kontakt. Samtidigt som de tycker det är positivt med att han t ex sätter sig ner vid bredvid dem för att prata, så beskriver de också svårigheten att föra en konversation med honom, att det blir lätt att han bara lyssnar på dem.

Alla fyra berättar vidare under intervjun att de har besökt Särögymnasiet i sin utbildning och att de hälsar/pratar med elever därifrån när de träffas i korridoren eller utanför skolan. Ann nämnde tidigare i intervjun att hon har vänner med lindrig utvecklingsstörning, jag ber henne berätta om hur det är. Hon berättar att hon är kontaktperson till en tjej i sin egen ålder.

ó Hon är ju alltså väldigt lindrigt utvecklingsstörd och jag kan prata med henne precis som med vem som helst. Men sedan är det ju så ibland, ja, vi ska betala önej, jag vet inte riktigt. Men jag tror att det inte hör till hennes, alltså om jag får tänka själv, så tror inte jag att det hör till hennes handikapp, utan att det är för att alla har sagt till henne ödu har problem med det härö, ja till slut öjaaaöí (nickar)

Ann beskriver hur tjejen hon är kontaktperson till har blivit någon som hon tycker om och skulle sakna om hon försvann. Hon beskriver också att hon arbetar som ledsagare inom samma kommun:

ó Jag jobbar ju också som ledsagare och där är det så jäkla sjukt, jag blir alltid sådär lycklig efteråt, jag bara öå nejö í alltså inte så attí jag skulle aldrig gå och tänka sådär att jag vill ha ett barn med Downs Syndrom eller något annat. Men ändåí jag tror att när man tänker på barn så tänker man på ett önormaltö barn. Men jag tror samtidigt att man skulle kunna bearbeta det, i alla fall jag, skulle nog kunna bearbeta det ganska bra på något sätt ändåí (í) Ja alltså, och få ett, ja att jag skulle känna mig lycklig och känna migí alltså många känner sig misslyckadeí

Gruppen diskuterar runt hur de tror att rädslan för det man inte känner till, får människor att välja bort barn med funktionsnedsättningar. De säger själva, efter att diskuterat frågan grundligt, att de skulle välja att behålla barnet om de fick reda på att barnet hade en funktionsnedsättning, men det är beroende på hur omfattande nedsättningen är, Cia uttrycker det så här:

ó Jag tror att jag själv nog skulle vilja veta hur gravt, alltså kommer det att bli ett liv för barnet eller? Om man kan se detí ?

Samtidigt är alla överens om att när man ska bli förälder så önskar sig nog alla ett barn utan funktionsnedsättningar. Men när barnet väl kommit så älskar man det oavsett funktionsnedsättning eller inte.

5:5 Fria associationer

I andra skedet av intervjun visades sju olika bilder för gruppen (en bild i taget), de introducerades på olika sätt, nedan följer en sammanställning av resultatet. Den första bilden var ett ansikte på en leende ung kvinna, gruppen beskrev henne som en ösnyggingö, ösexyö och öParis Hiltonö.

Sedan utvidgades bilden till en halvkroppsfigur på samma kvinna.

Hela gruppen reagerar med överraskning och en längre tystnad.

Intervjuare: - Skulle det här kunna vara en av Hennes & Mauritz stora affischer?

A+B - Nej

Cia: - Alltså jag tror detí

Ann: - Det borde det göraí

Cia: - Jag tror det, jag tror detí

Diana: - Världen är ändå på väg dit, tror jag

Cia: - í nu är det där med utseende och allting, men, jag tror att det tar över så mycket, för jag tror inte att man tänker på, för det där, det är inte synligt på, nej, jag tror hon skulle kunna detí

Cia uttrycker att tack vare att kvinnan på bilden öser bra utö så överskuggar det hennes funktionsnedsättning.

Bild nummer två är ett kort på medlemmar ur ensemblen öGlada Hudik - Teaternö, men det framgår inte i text på bilden. Frågan som ställs är, öVad tänker ni när ni ser det här gängetö?

Ann säger att hon älskar dem, att de är så bra och att hon blir glad över att se dem. Hon identifierar personerna. Diana nämner ordet lycka, Bea säger att de ser lyckliga ut tillsammans, som om de är stolta över något de gjort, t ex en musical eller något liknande. På frågan om de tror att personerna är lyckliga så svarar alla fyra att det tror dem. Ann tar upp den senaste tidens skrivelser angående ekonomisk ersättning till skådespelarna med funktionsnedsättningar. Hon beskriver det som:

ó í han tog alla pengarna och de fick ingentingí

Återigen ger det upphov till en diskussion om varför olika människor får olika ersättningar för lika arbete. Bea känner igen en av personerna på bilden som öICA- Jerryö, i ICA: s reklamfilm. Hon och Cia uttrycker en viss skepsis till om det kan anses etiskt rätt att öanvändaö honom i reklamen. Ann och Diana uttrycker däremot att de tycker att det är helt Ok och att de inte upplever reklamfilmen som kränkande.

- Bea:** - *Ja, för jag tycker att reklamen, den är kränkande, jag vet inte varför mení*
Ann: - *Nej!*
Diana: - *ICA-reklamen?*
Cia: - *Jo men det är liteí så tycker jag medí*
Bea: - *Ja, att de liksom narras liteí*
Diana: - *Jag tyckte den var rolig!*

Den tredje bilden visa två killar i olika åldrar. I fokus är en den yngre killen som sitter i en rullstol med en trumpinne virad vid ena handen, en blöt scarf runt halsen och öppen mun. Den andra killen håller i en gitarr. Bilden introduceras med frågan: *öTror ni att publiken skulle komma och titta på den här killen om han var med i en föreställning?ö*

Reaktionerna är olika, Bea och Cia är tysta, Diana försöker skämta till det med att säga öja, om det var någonting bra de gjorde såö. Efter en stund tar Ann till orda och:

- Ann:** - Alltså, jag skulle absolut kunna göra det, men jag tror inte att andraí De andra kan man tycka öÅ vad gulligtö om, men här var det lite öÅ, dregelö (í) Han är inte lika söt så, man kan vara sötií Alltså jag tänker inte så! Man kan ju vara handikappad på ett sött och lite njaaa (grimaserar med ansiktet) (í)
- C:** Folk tar avståndí (í) ja, det är farligt, lite så, ödet kan smitta migö (í) sådana tankar har ju vissa folk

Bild nummer fyra visar en stor samling människor. Vid frågan om vad de tror att bilden föreställer så tror deltagarna att det är något lopp av något slag.

De får veta att det är en bild från en HBT- demonstration, där homosexuella, bisexuella och transsexuella deltar. På frågan om man kan ha en sexualitet när man har en funktionsnedsättning så svarar Ann och Diana jakande direkt, men de tror inte att det är helt konfliktfritt.

- Ann:** - Jamen tänk alltså (í) Först är man handikappad och sedan så är man homosexuell. Det blir MYCKET för samhället där. Å wow! (skratt)

Bea tror att många skulle tycka att det vara äckligt om en person med en funktionsnedsättning var öppet homosexuell. Hon uttrycker också att hon tror att de flesta skulle reagera om de såg eller hörde personer med funktionsnedsättningar ha sex. Ann håller med henne om det.

Nästa bild som visas är på en kille i deras egen ålder som sitter i rullstol, frågan som ställs är Vad tänker ni när ni ser den här killen?

De spontana kommentarerna är att han ser ensam och ledsen ut. På frågan om det skulle vara möjligt att bli förälskad i en person som honom, så diskuteras det fram tillbaka och slutsatsen sammanfattas i citatet nedan där det framgår att möjligheten till att Ann och Diana skulle bli förälskad i en person med de funktionsnedsättningar som personen på bilden har, är minimala.

Ann: - *Jag skulle vilja svara ja!*

Diana: - *Jag skulle ha svårt att tänka mig att jag skulle välja att skaffa en relation med någon som är rullstolsbunden och funktionshindrad!*

Ungdomarna ombeds att föreställa sig att de träffar varandra om ca 10 år och då har en av dem fått barn och sitter med barnet nedan i famnen när de träffas.

Alla fyra är överens om att ett barn med diagnosen Down syndrom är helt acceptabelt, men om det däremot hade varit ett barn som avvikit mer från utseendenormen hade det varit svårare att inte reagera negativt.

Ann: - *Men det känns ändå som om Down Syndrom är ändå så här att, de är så ögulligaö (visar citattecken i luften)í det hade varit värre, jag tror det!*

Bea: - *Jag tycker att de är jättegulligaí*

Ann: - *Ja precis, man tycker det, men om det skulle komma en annan bild med alltså, som var mycket värreí Givetvis skulle man tycka om barnet, det är ju inte det!*

Innan de sista två bilderna visas samtidigt, så presenteras dem som föreställande två tjejer i ungefär samma ålder som båda har synts i TV4 i Sverige. Båda har blivit utnämnda som *Årets kvinna* vid olika tillfällen av en kvällstidning och båda två har fått TV-priset Kristallen.

Följande konversation sker när dessa två bilder på kvinnorna visas:

Ann: - *Jag känner inte igen henne Linda!*

Intervjuare: - *Linda Hammar*

Diana: - *Va?*

Cia: - *I en annan del av Köping*

Bea: - *Jaa*

Ann: - *Ja men jag har inte sett det!*

Diana: - *í men du har ju missat*

Cia: - *í det var grymtí*

Ann: - *í ja, jag vet vad ni menarí*

Diana: - *Det är hon i alla fallí*

Intervjuare: (*pekar på andra bilden*)

Bea: - *Agneta Sjödin, Fångarna på fortet*

Allmänt - *jaa*

När respondenterna identifierat kvinnorna ställs frågan om vem de tror är lyckligast av de två. Alla fyra är överens om att de tror att kvinnan Linda Hammar (som har en funktionsnedsättning) är den lyckligaste, med motivationen att Linda inte har kraven på sig att vara öperfektö. Vid frågan om vem de tror tjänar mest pengar, svarar alla Agneta Sjödin. Därefter ombeds respondenterna att välja en av kvinnorna, vem skulle de vilja vara? Här blir det tydligt att framgång och utseende går före lycka. Här tydliggörs återigen kopplingen mellan funktionsnedsättning och sjukdom.

Ann: - *Alltså som man själv, som person?*

Diana: - *Agneta*

Ann: (*skratt*)

Ann: - *Neej, jag skulle vilja ha kul!*

Diana: - *Ja det är klart att jag skulle vilja ha kul, men jag skulle inte väljaí Skulle jag välja mellan ett framgångsrikt, jag vet inte hur hon är privatí Men skulle jag välja ett framgångsrikt liv eller skulle jag välja ett liv med funktionsí ? Så skulle jag nog välja den andra vägení*

Ann: - *Neej*

- Diana:** - Jo det skulle jag!
Cia: - Jag skulle välja ett friskt liv istället för att ha en funktionsí
Diana: - För man kan alltid ändra sig, även om hon är dryg, så skulle man ju kunna ändra på detí
Bea: - Nej jag håller med helt det där, jag ville hellre välja den framgångsrika vägen än dení
Ann: - Vem säger att inte hennes liv är framgångsrikt? (Syftar på Linda)
Bea: - Nej, nej men
Cia: - Jag sa bara att hon är friskí
Diana: - Hon är jävligt framgångsrik Lindaí
Bea: - Jajaja
Diana: - Hon är så skön som person så det finns inteí
Ann: - Jaa
Diana: - Enligt TV-rutaní
Alla (fniss)
Bea: - Men att man eeh, jag skulle nog inte vilja sticka ut på det sättet och ha ett öfunktionshinderö (visar tecken i luften)
Ann: - Jag hade valt Linda, jag vet inte vem det är, hon ser skit bra ut!

Det blir tydligt att det är just pga orsaken att Linda har en kognitiv funktionsnedsättning som gör att Bea, Cia och Diana väljer Agneta Sjödín. När Ann väljer Linda, gör hon det med motiveringen av att öhon ser skitbra utö.

5:5: 1 Framtiden?

Efter de sista bilderna ställs frågan om hur de tror att samhället kommer att utvecklas i framtiden, går vi mot en ökad eller minskad tolerans till det som är annorlunda? Det är framförallt Diana som uttalar sig om att hon tror att toleransen kommer att öka, med motivationen att historiskt har toleransen ökat markant vilket borde tyda på en positiv utveckling även i framtiden. Bea och Cia är mer tveksamma till vilken utveckling som kommer att ske. Ann menar att hon tror att acceptansen generellt kommer att öka, men att det alltid kommer att finnas en grupp människor som östår utanförö, vilka det skulle vara kan hon inte svara på.

Slutligen ombeds respondenterna att rangordna olika funktionsnedsättningar. De menar att det absolut svåraste måste vara att ha en psykisk funktionsnedsättning, eller att inte ha öförståndet i behållö. Det lättaste tror de är att ha en fysisk funktionsnedsättning, te x att vara rullstolsburen. Alla fyra uppger att de hellre skulle ha en fysisk funktionsnedsättning än en psykisk eller kognitiv funktionsnedsättning.

5:6 Analys av resultat i relation till teorin om sociala representationer

Nedan ställs resultatet i relation till teorin om sociala representationer med hjälp av Germundssons (2011) rubriker i tabellen, som tolkningsverktyg.

5:6: 1 Uppkomst/Vem vet och varifrån vet man?

Respondenterna baserar sitt övetandeö utifrån olika källor. Dels nämner de sin utbildning i vilken de läst kurser om funktionshinder. De beskriver att de har och har haft personliga

relationer till jämnåriga med funktionsnedsättningar, vilket innebär kunskap genom personliga erfarenheter. De nämner även TV- dokumentärer, litteratur och reklamfilm som en källa till sitt övetande. De refererar aldrig till sina föräldrar när det gäller hur de tillskansat sig sina åsikter och erfarenheter, utan kunskapen de nämner är hämtad från andra källor än kulturen hemifrån.

5:6: 2 Innehåll/Vad artikuleras? Vad säger man?

Ungdomarna diskuterar människans behov av att kategorisera, de beskriver hur vi människor utgår från det vi själva känner till. Normen i ett samhälle eller i en grupp baseras, enligt ungdomarna, på det som är det mest förekommande när det gäller acceptans av stil, beteenden, åsikter etc. Det är slående hur personer med funktionsnedsättningar kategoriseras av ungdomarna som tillhörande en egen grupp av människor, där samlingsnamnen som används framförallt är handikappade eller funktionshindrade, trots uttryck som öllas lika värde.

Däremot verkar det som om ungdomar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar utgör en slags ömellangrupp som skulle kunna tillhöra önormen. Det visar sig bl.a. i deras diskussion kring huruvida dyslexi är en funktionsnedsättning eller inte. Det framgår tydligt att respondenten som har diagnosen dyslexi, inte alls identifierar sig som en person med en funktionsnedsättning eller ett funktionshinder. De är inte överens om vem som äger frågan, betraktaren eller individen själv. De är däremot överens om att definitionen på funktionshinder skiljer sig beroende på tid och kontext.

En hel del av ungdomarnas övetande beskrivs som självklara sanningar, t ex att personer med funktionsnedsättningar inte klarar av stora grupper eller röriga miljöer. Det finns ingen förklaring till detta, utan det verkar vara ett faktum. De reflekterar inte över t ex matsalens utformning och huruvida elever utan funktionsnedsättning upplever den röriga miljön som störande eller stressande. Det diskuteras inte heller någonting om bordsskick när det gäller elever utan funktionsnedsättning, fokus är på beteenden som elever med funktionsnedsättningar har. Det är de som får anpassa sig efter majoritetens normer, bl. a genom att deras bord avskärmats med uppställda skärmar.

Ungdomarna uppger förmågan att uppfylla sina drömmar som första definition på ett meningsfullt liv, därefter kommer kärlek, familj och respekt. De beskriver, men med andra ord, att om människan inte kan vara produktiv så blir hennes liv meningslöst. Detta går även igen i situationen när de ombeds välja mellan två olika kvinnors förutsättningar, tre av fyra väljer den kvinna som de betraktar som mest framgångsrik, de väljer bort den som har en funktionsnedsättning trots att alla fyra uppger att de tror att hon är lyckligast av de två.

En av ungdomarna uppger att hon skulle välja att föda sitt framtida barn även om hon fick veta innan att barnet hade en skada som skulle kunna leda till en funktionsnedsättning. De andra tre beskrev hur det var avgörande hur stora ömenö barnet skulle få av skadan. De skulle inte välja att föda barnet om funktionsnedsättningen skulle vara omfattande, eller ögravö, som de uttryckte det.

De uttrycker tydligt generellt självklarheten i alla människors lika värde. De menar att personer med funktionsnedsättningar ska ha samma rättigheter och skyldigheter som alla andra i ett samhälle. Dvs. rätten till utbildning, arbete och bostad och skyldigheten till att följa lagar och förordningar. När ställningstagandet blir mer individuellt blir det mer problematiskt, då finns gränser för vilka funktionsnedsättningar som är ögodtagbara, det är de

funktionsnedsättningar som avviker minst från utseende/normalitet - normen. Det visar sig genom hela intervjun att personer med ett utseende eller en kroppsavvikelse som betraktas som öfulö eller öäckligö, placeras i en egen kategori av onormala människor som det är svårt att förhålla sig till.

Ungdomarna beskriver hur de själva upplever en glädje, när de möter och umgås med personer som har olika funktionsnedsättningar. De berättar att de har lärt sig uppskatta människor som är olik de själva. I kontrast till detta beskriver de personer med funktionsnedsättningar som en grupp människor, som lätt blir önärgångnaö. I samtalet går det att utröna att ungdomarna drar likhetstecken mellan funktionsnedsättningar/funktionshinder och sjukdom. De använder sig även av uttrycket handikappad person.

Respondenterna är kritiska till hur samhället utesluter personer med andra förutsättningar än normen, genom t ex otillgänglighet eller hur lokaler i skolan planeras. I samma andetag uttrycker tre av fyra tydligt att de inte tror på möjligheten att personer med ögravaö funktionsnedsättningar t ex skulle ingå i en övanligö klass i skolan. Däremot är de öppna för möjligheten att personer med ölättareö funktionsnedsättningar skulle kunna gå i övanligö klass, de nämner t ex personer med autism och asperger. Ungdomarna diskuterar hur förändringar i undervisningens upplägg och lärarnas funktion är viktiga förutsättningar för att det skulle fungera.

Ungdomarna diskuterar rätten att bli respekterad för den man är och självklarheten i att möten med olika människor innebär olika förhållningssätt och beteenden. De beskriver hur elever på deras skola beter sig respektlöst mot eleverna på Särgymnasiet genom att låta bli att hälsa i korridoren eller genom att göra dem till åtlöje och stå och skratta åt dem. Det tror att det är svårt att påverka deras inställning pga att de inte är intresserade av att lära sig. De beskriver att de tror att vanan att möta det som anses vara annorlunda, resulterar i att det annorlunda blir normalt. Däremot tror en av fyra att det alltid kommer att finnas människor som östicker utö på olika sätt.

Trots omgivningens svårigheter att acceptera individer som östicker utö så anser ungdomarna att det är de människor som vågar vara annorlunda, som avviker från normen, som framförallt bidrar till utvecklingen i samhället. När de siar om framtidens tolerans till det som är annorlunda, så är det två av fyra som är osäkra eller pessimistiska, en tror på en tolerantare värld med en viss reservation, medan en är säker på att utvecklingen kommer att gå framåt.

Enligt den här gruppen ungdomar så uppger de att det är lättast att acceptera fysiska funktionsnedsättningar, t ex att vara rullstolsburen. Personer med Down syndrom beskrivs bl. a som ösöta och gulligaö. Däremot har omgivningen det svårare, enligt ungdomarna, med att ta till sig personer som avviker från utseendenormen. Slutligen uppger de att de har svårast att förhålla sig till kognitiva och psykiska funktionsnedsättningar.

En intressant iakttagelse är att personer som behöver glasögon betraktas inte av ungdomarna som en person med en funktionsnedsättning/funktionshinder. Motivationen till detta verkar vara att alla förr eller senare använder sig alla av glasögon, vilket i sig verkar utgöra en grund till betraktelsen, önormaltö. Det innebär i så fall att ju fler människor som har en viss funktionsnedsättning, i det här fallet en lindrig synnedsättning, desto större chans är det att denna nedsättning betraktas som önormaltö, så länge som människans utseende eller förmåga inte förändras alltför mycket.

5:6: 3 Form/Vilka delar ingår? Hur är de relaterade/strukturerade?

Människans lika värde, nämns generellt många gånger under intervjun. Men svårigheten att efterleva den rättigheten i praktiken, på individnivå, är synlig i ungdomarnas diskussioner och reflektioner. Genom t ex skolans sätt att hantera olikheter när det gäller placeringar av olika klasser i olika lokaler i skolbyggnaden, samt hur man löser problem genom att exkludera istället för att inkludera grupper ger en fingervisning om vilken värdering som är gällande. Respondenterna nämner även ointresset hos omgivningen som en svår sak att hantera.

I motsats till skolans eller samhällets öyttre normö så beskriver respondenterna att de genom utbildningens teoretiska kunskap och möjlighet till personliga möten och relationer med jämnåriga med funktionsnedsättningar utvecklat sin personliga önorm- sfärö. Det de tidigare ansåg som skrämmande och annorlunda ingår idag i deras vardagsvetande, i det de betraktar som öinte skrämmandeö. Detta som det samtidigt är tydligt att värderingen av att ha en funktionsnedsättning är negativ, det är ingenting öman vill haö, utan någonting som likställs med att ha en sjukdom. Samtalet kring funktionsnedsättning och funktionshinder genomsyras av att människor är sin funktionsnedsättning/funktionshinder. Ett undantag som måste nämnas är ungdomarnas inkludering av synnedsättning i sin betraktelse av önormaltö.

Respondenternas definition av ett meningsfullt liv kan sammanfattas med förmågan till att förverkliga sina drömmar, få och ge kärlek, ha ett ösnyggt utseendeö, vara framgångsrik i sitt arbete och oberoende av andra.

5:6: 4 Konsekvenser/Vilka blir konsekvenserna av detta vetande? Vad får de för följder?

Nedan följer en sammanställning av konsekvenserna av resultatet ovan med fokus på studiens frågeställningar, *Vad kännetecknar ungdomar som en normal respektive annorlunda människa? Vilka tankar har ungdomar om människor som avviker från det normala? Vilka föreställningar har ungdomar om personer med funktionsnedsättningar?*

Resultatet ovan visar att ungdomarna härrör människor som liknar de själva till normala människor. De beskriver att det som är det mest förekommande i ett samhälle utgör normen för vad som gäller. Generellt uttrycker de värdegrunden om alla människors lika värde oavsett förmåga, men när diskussionerna kommer nära dem själva genom konkreta alternativ så blir det tydligt att personer med funktionsnedsättningar värderas lägre på det individuella planet. Att vara en lycklig person med en funktionsnedsättning värderas lägre än en olycklig person som är ösnygg och framgångsrikö men utan funktionsnedsättning. Utseendet tenderar vara en måttstock på framgång och status. Det genomsyrar materialet och innebär att ungdomarnas kännetecken för en normal människa framförallt utgår från utseendet, med gällande kulturs måttstock på ösnygga människorö. Det innebär även att ungdomarna har lättare att acceptera funktionsnedsättningar som inte syns på utsidan eller blir synliga genom alltför avvikande beteenden, t ex som att dregla vid måltider.

Samtidigt uttrycker ungdomarna ett värde i att möta annorlunda människor som berikar deras liv med andra värden, i form av glädje utan prestationskrav. Å ena sidan beskriver de personer med funktionsnedsättningar som människor som alla andra, med samma rättigheter och skyldigheter som alla. Men å andra sidan beskriver respondenterna dem som en grupp annorlunda människor, de likställs med andra marginaliserade grupper, t ex de som haft en svår barndom. Personer med funktionsnedsättningar beskrivs som om de är människor med andra behov än övriga, där det är funktionsnedsättningens önivåö som är avgörande för möjligheten till inkludering i respondenternas livsvärld.

5:6: 5 Vilken förklaringsmodell dominerar?

Informanterna beskriver funktionsnedsättningar som varande en sjukdom. Uttrycket handikappad person och nedsatt person används som synonym till funktionsnedsättning/funktionshinder, vilket syftar på att en person föreställs vara sitt handikapp. Funktionsnedsättningen beskrivs som en egenskap, inte ett tillstånd i en viss kontext. De beskriver även en person som varandes sin funktionsnedsättning oavsett hjälpmedel eller strategi för att kompensera nedsättningen.

Den individuella modellen är således den förklaringsmodell som dominerar ungdomarnas perspektiv på funktionsnedsättningar. Det beskrivs vara något som är behäftat med *individ* och någonting som *individen* måste kompensera för att fungera på bästa sätt. Det är *individens* möjligheter till kompensation och anpassning som blir avgörande när det gäller *individens* möjligheter till att vara en aktiv samhällsmedborgare. Användningen av begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder upplevs inte som självklara i ungdomarnas språkbruk, framförallt används begreppen handikapp/handikappad.

Den miljörelativa modellen är till viss del synlig när ungdomarna diskuterar samhällets ansvar över att anpassa fysiska miljöer så att funktionshinder inte uppstår för en person med funktionsnedsättning. Däremot anser ungdomarna att om en person har en funktionsnedsättning, så är nedsättningen närvarande i alla livets situationer, den är inte beroende av situation eller kontext. Samhällets ansvar över att inkludera alla medborgare i alla olika samhällliga processer, utifrån den sociala modellen, nämns framförallt när det gäller den fysiska tillgängligheten i samhället. Informanterna kritiserar t ex skolans planering av lokaliteter när det gäller särgymnasiets placering i skolkroppen. De diskuterar även svårigheterna när det gäller omgivningens negativa attityder till personer med funktionsnedsättningar, vilket kan likställas med sociala barriärer som hindrar personer med funktionsnedsättningar att vara delaktiga i sociala sammanhang.

6 Diskussion

6:1 Metoddiskussion

Det föll sig naturligt att välja en kvalitativ ansats för att undersöka ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. Valet baserades framförallt på att metoden gjorde det möjligt att ta del av respondenternas attityder, diskussioner och tankar kring fenomenet. Därav också valet att intervjua en fokusgrupp. Genom att få ta del av dialogen mellan ungdomarna så fanns möjligheten till att undersöka hur och på vilket sätt föreställningarna skiljde sig åt, eller liknade varandra. Resultatet skulle inte, enligt min mening, varit möjligt att fullt ut uppnå med enskilda intervjuer. Däremot hade det varit möjligt att få en djupare insikt i ungdomarnas föreställningar genom att komplettera datainsamlingen med individuella intervjuer med respondenterna.

På grund av den begränsade informantgruppen (4 personer) så kan resultatet inte betraktas kunna ge en helhetsbild eller utge sig för att vara representativt när det gäller ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. Trovärdigheten ur denna aspekt skulle ha fördjupats om sammansättningen av respondenter hade varit fler till antalet, samt om större spridning mellan olika utbildningsprogram funnits i fokusgruppen. Det hade även varit intressant om gruppen hade bestått av både kvinnliga och manliga ungdomar. En ytterligare intressant nivå hade varit att genomföra parallella studier i storstad kontra landsbygd, samt utifrån olika socioekonomiska perspektiv. Det finns anledning att förhålla sig kritisk till urvalet av respondenter, eftersom de alla gick på en utbildning där kunskap om personer med funktionsnedsättningar ingick i utbildningen. Alla fyra hade också på ett eller annat sätt redan kontakt med jämnåriga på Särvgymnasiet. På så sätt kan just denna grupp av respondenter problematiseras när det gäller deras legitimitet att representera ungdomar generellt. Resultatet bör ses utifrån perspektivet att de alla fyra har ett individuellt intresse av att lära sig om och förstå, vad det kan innebära att vara en person som har en funktionsnedsättning. Även med de nämnda begränsningarna i åtanke menar jag att min studie bidrar med viktiga kunskaper.

Under gruppintervjun har en viktig aspekt varit att få alla deltagare att delta i diskussionerna. Alla fyra respondenterna deltog aktivt under hela intervjun. En bidragande orsak till detta kan vara att respondenterna kände varandra sedan tidigare, vilket i det här sammanhanget visade sig genom deras mod att tala och diskutera utifrån de olika temana. Viktigt att poängtera är även informanternas mod att inta avvikande åsikter inom gruppen. Ett vanligt problem med fokusgrupper är annars att informanterna lätt kan sträva efter konsensus, men så var alltså inte fallet inom denna grupp av ungdomar.

För att undvika att min förförståelse som fanns vid studiens start, skulle påverka utgången av diskussionerna, så har min huvuduppgift varit att lyssna in respondenterna. En annan viktig uppgift har varit att ställa följdfrågor och se till att diskussionerna har kretsat kring de teman som studien önskade få belysta.

En fördel med datainsamlingsmetoden är att intervjun spelades in på film. Det gjorde transkriberingen till en mer fullödlig och lätthanterlig process, där det var möjligt att se och upptäcka det ögat inte hann med under intervjun.

6:2 Resultat i relation till tidigare forskning

Nedan redovisas det resultat som bidragit till en kunskapsutveckling vad gäller ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar i förhållande till den forskning som presenterats tidigare i studien.

Studiens resultat bekräftar den beskrivning, som Olsson (2010) gör, kring hur kategoriseringar har betydelse för vårt identitetsskapande. De är viktiga för hur och vad vi ser och uppfattar hos oss själva, andra individer och grupper. Genom att lära känna det okända, lär vi oss att känna oss själva och därigenom andra på ett nytt plan. Ungdomarna berättar om hur deras nya kunskap och personliga möten med personer med funktionsnedsättningar har förändrat deras förhållningssätt från att inte riktigt veta vad de skulle göra, till att våga prata med och ta kontakt med människor som har olika funktionsnedsättningar i deras omgivning.

Ljuslinders (2002) tes om att kroppen har kommit att förkroppsliga samhällets definitioner av vad som anses rätt eller fel, normalt eller onormalt, acceptabelt eller oacceptabelt bekräftas i ungdomarnas föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. Ju mer önormalt eller ösöt/snygg personens utseende är, desto lättare är det att bli accepterad av omgivningen, även om personen har ett beteende som avviker från normen. Om utseendet *och* beteendet däremot avviker från normen, är det svårare att bli accepterad av sin omgivning.

Även Ljuslinders (2002) resultat om att massmedia framställer personer som *varandes* sin funktionsnedsättning och därmed som bestämmande för personens mentala förmåga, bekräftas i ungdomarnas föreställningar. I analysen av materialet framgår det att ungdomarna utgår från själva funktionsnedsättningen, när de beskriver sina erfarenheter av de människor de mött. Det är t ex graden av funktionsbortfall som avgör om en jämnårig skulle kunna vara en möjlig klasskamrat eller inte. Precis som redovisats i tidigare forskningsresultat så beskriver ungdomarna ofta personer med funktionsnedsättningar som en homogen grupp människor, *de funktionshindrade* eller *de handikappade*.

Studiens resultat bekräftar till viss del Ljuslinders (2002) slutsats om hur förväntningarna när det gäller ansvarsfördelningen över den fysiska miljöanpassningen/tillgängligheten i samhället förflyttats från individ till samhälle. Detta är något som ungdomarna diskuterar i bl a lokalisering av gymnasiesärskolan, samt rampers betydelse för rullstolsburna personer. Däremot är det ingen av respondenterna som reflekterar över skollednings ansvar, när det gäller att ha en skolmatsal som lever upp till *alla elevers* behov. Det verkar som om respondenterna accepterat att personer med funktionsnedsättningar är undantagsvaror som det är tillåtet att begränsa i miljön, just därför att de har andra behov, precis det som Ekensteen (2000) varnar för.

Vidare när det gäller Ljuslinders (2002), Olssons (2010) och Tidemans (2000) forskningsresultat om att förmågan att försörja sig själv är högt värderad som tecken på normalitet i vårt samhälle, så bekräftar resultatet även detta, genom bl a ungdomarnas reaktion på örorättvisanö över den låga ersättning som personer med funktionsnedsättningar får för utförda arbeten. Ungdomarna beskriver det som att rätten till utbildning, bostad och arbete, som man kan försörja sig på, borde vara en självklar rättighet för alla individer i ett samhälle, oavsett förutsättningar. Det blir också tydligt att ungdomarna värderar yrkesframgång framför lycka i allmänhet.

När det gäller visionen om öen skola för alla så visar studiens resultat på en viss framgång när det gäller en liten, men dock påbörjad inkluderingsprocess mellan elever på Barn o Fritidsprogrammet och elever från Särgymnasiet. Genom personliga möten och reflektion över olika förmågor, egenskaper och förutsättningar så verkar informanterna ha erfarit nya erfarenheter som fått dem att påbörja en förändring i sina tankebanor och förhållningssätt till personer med funktionsnedsättningar i sin omvärld. Ett embryo som skulle kunna utvecklas och sprida sig till alla gymnasieprogram. Dock beskriver ungdomarna det som att de flesta andra eleverna på skolan betraktar elever på Särgymnasiet som annorlunda människor som inte tillhör normen eller helheten. Studiens resultat bekräftar även Lindkvist (SOU 1998:16) sammanställning av internationell forskning om attityder och bemötande av funktionshinder, när det gäller att funktionshinder ofta förknippas med negativa följder såsom beroende, ensamhet, hjälplöshet etc. Ungdomarna beskriver även sin upplevelse kring hur deras omgivning behandlar, bemöter och jämför, ungdomar eller vuxna personer med funktionsnedsättningar, med barn, vilket Folkessons och Kollbergs (2000) beskrev som en farhåga.

Studios resultat visade att ungdomarna inte räknade lindrig synnedsättning som ett funktionshinder, medan kognitiva funktionsnedsättningar (s.k. utvecklingsstörning) och psykiska funktionsnedsättningar, precis som i Lindkvists (SOU 1998:16) sammanställning, var de tillstånd som respondenterna i denna studie uppgav vara de ösvåraste funktionsnedsättningarna.

Olsson (2010) beskrev hur kvinnor med funktionsnedsättningar historiskt varit de som haft lägst status av alla, studiens resultat tenderar istället att sätta utseendet (för både män och kvinnor) som markör för vilken status människor tilldelas. Resultatet kan vara en antydning om en förskjutning från genusperspektiv till utseendefixering, men det krävs ytterligare forskning kring detta för att dra slutsatsen om att det förhåller sig på det viset.

På så sätt kan denna studie, genom att ha analyserat resultatet med hjälp av teorin om sociala representationer, anses bekräfta till stor del den forskning och den teori som använts som referensram till studien. Det som skiljer sig från tidigare forskning är ungdomarnas generella uppfattning om att personer med funktionsnedsättningar självklart ska ha samma rättigheter och skyldigheter som övriga människor i samhället. Tankarna har inte realiserats i verkligheten, men visar på en process av ökad tolerans vid jämförelse av t ex Lindkvist (SOU 1998:16) sammanställning av attityder och bemötande fram till 1998. Det finns också en tydlig vilja hos ungdomarna att sträva efter inkluderingsprocesser, även om de diskuterar svårigheterna med detta, vilket visar på en medvetenhet om den diskriminering som sker när det gäller just personer med funktionsnedsättningar. Medvetna reflektioner är första steget i en utvecklingsprocess, så för just den här gruppen ungdomar så synes det som att en ökad generell tolerans för olikheter har påbörjats i deras tankar och föreställningar om personer med funktionsnedsättningar.

6:3 Resultatdiskussion

Det har gått 22 år sedan kommunerna tog över ansvaret för alla medborgare inom kommunen oavsett förmåga eller funktion. De ungdomar som deltog i fokusgruppen har vuxit upp i ett samhälle, där integration av minoriteter varit en samhällsprocess under en längre tid. Utifrån dessa intentioner så upplevdes det som intressant och viktigt att bidra med en kunskapsutveckling och förståelse för hur och om, dessa värderingar implementerats i

ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar. Nedan redovisas en diskussion utifrån de mönster som visats sig i analysarbetet av resultatet.

Ungdomarna uppger sin utbildning, kurser som behandlat fenomenet öpersoner med funktionsnedsättningar, som viktig för deras kunskapsutveckling. Analysen är att de upplever sin utbildning som bidragande till att de har utvecklat en annan förståelse och empati för personer som avviker från normen, i jämförelse med genomsnittet av deras jämnåriga. Ungdomarna uttrycker tydligt att deras nya kunskap varit en bidragande orsak till att deras tidigare osäkerhet, inför möten med personer med funktionsnedsättningar, försvunnit, vilket har förstärkt integrationsprocessen mellan eleverna i deras egen klass och eleverna på Särgymnasiet.

Frågan jag ställer mig är hur det kommer sig att inte alla elever på en skola får läsa om, eller får möjligt till, att förstå hur det är att vara människa med olika förutsättningar? Det borde tyckas som en självklarhet i ett samhälle där integration/inkludering varit/är ett honnörsord. I det sammanhanget blir diskussionen om delarnas anpassning till helheten, eller helhetens anpassning till delarna, en viktig och relevant diskussion. Jag menar att det är viktigt med förberedelser och anpassningar av miljön, både på ett fysiskt, mentalt och socialt plan för både ledning, lärare och elever inför alla slags förändringar, i det här fallet integrationsarbetet med de önyaö eleverna med funktionsnedsättningar. Organisationen och planeringen av verksamheten måste ta hänsyn till de nya beståndsdelarna. Om så inte görs så försvåras möjligheten till att lyckas med en integration eller ett inkluderingsarbete, vilket är faran om verksamheten (helheten) inte ser sitt behov av att utvecklas utifrån de nya förutsättningarna (delarna), utan bara örullar påö som om ingenting har hänt.

Respondenterna nämner media som en viktig informationskälla och värderingsmått. Det blir tydligt att ungdomarna har olika gränser för vad som upplevs som ok eller inte när det gäller t ex reklamfilm med skådespelare som har en synlig funktionsnedsättning. Ungdomarna för en diskussion där de inte är överens om huruvida reklamfilmen respekterar eller gör narr av personen i fråga. Däremot så handlar inte diskussion om de övriga skådespelarnas framställning i reklamfilmen. Det blir på så sätt en tydlig skiljelinje mellan personer med eller utan funktionsnedsättning, vilket i sig visar att det är ok att göra komik av ödumma människorö i allmänhet, men det kan bli känsligt om skådespelaren i fråga har en funktionsnedsättning.

Media har som sagts tidigare, en stor genomslagskraft och en av ungdomarna nämner en TV-dokumentärer som berört henne, där personer som varit med om allvarliga olyckor beskriver hur de fått en andra chans till livet. Att gestalta människor med funktionsnedsättningar som just *människor*, känns angeläget utifrån det svenska samhällets grundvärdering om människors lika värde. Här har media ett stort ansvar över vilka värderingar som genomsyrar de program där personer med funktionsnedsättningar medverkar. Jag välkomnar seriösa debatter om hur samhället och medborgare kategoriserar sin omvärld, utifrån perspektivet medborgerliga rättigheter och skyldigheter, samt hur ett inkluderande samhälle skulle kunna fungera. Vilket ansvar ska media ha i den processen? Just nu är vi i en tidsålder då TV-program av kalibern öung, snyggö tenderar att fylla sändningstid på många TV-kanaler, vad gör det med vår betraktelse av normalitet? Hur påverkar den individualiserade fokuseringen våra föreställningar om vad som är ok eller inte? Detta skulle kunna utgöra ett framtida forskningsområde.

Det som kan ses som en positiv markör i resultatet är att ungdomarna inte såg behovet av glasögon som en kompensering av en funktionsnedsättning. Kan det vara så att användandet av glasögon är så vanligt idag, att det räknas ingå i normen? De flesta människor använder någon gång under sitt liv glasögon för nedsatt syn, det kan ha kommit att betraktas som normalt. De synskadade har i tidigare undersökningar visat sig ha bland de bästa levnadsförhållandena, här kan jag dra en parallell till att de också inkluderas i normen på ett positivare sätt än personer med andra funktionsnedsättningar. Även en funktionsnedsättning som dyslexi verkade tendera en liknande utveckling, i just den här studien. Kanske är det så att ju mer vanlig en viss funktionsnedsättning är, desto mer tenderar just den typen av avvikelse att tillhöra önormen i samhället? Även här verkar det vara tyngdpunkt på hur mycket avvikelsen påverkar personers yttre skal. Varken glasögon eller dyslexi påverkar utseendet negativt, idag räknas glasögon som en modeattribut till skillnad för ca 30 år sedan då ungdomar med glasögon ofta fick tillmälet *öglasögon ormö*.

Det blir tydligt i resultatet att normalitetsbegreppet är sammankopplat med det som är vanligt förekommande när det gäller utseende, klädsel, stil, åsikter och beteenden. Det innebär att det är lättare att acceptera en person med en funktionsnedsättning om personen har ett utseende som betraktas som ösnyggtö eller ösöttö av omgivningen. Det anses dessutom värre att ha en funktionsnedsättning som syns fysiskt/kroppsligt, än t ex dyslexi, autism eller asperger. Utseendet upplevs vara den viktigaste markören för om någon ska inkluderas i normen öannorlundaö eller inte. Att ha en funktionsnedsättning och betraktas som öfulö eller öäckligö blir således en nitlott för människan utifrån studiens resultat. Detta är en värdering som framförallt, menar jag, får sin tyngd genom medias/samhällets lansering av det öperfekta utseendetö, vilket tenderar att höja upp likformighet istället för mångfald. Detta påverkar säkert personer med synliga funktionsnedsättningar men också de med osynliga eller inga funktionsnedsättningar alls, dvs. ungdomar i allmänhet.

Generellt uttrycker ungdomarna självklart värderingen om alla människors lika värde och att alla människor i samhället ska ha samma rättigheter och skyldigheter. Men när frågorna bryts ned till vem som t ex har rätten att bli förälder så beskrivs personer med funktionsnedsättningar ha den rätten *endast* om de själva kan ta hand om barnet. Diskussionen breddas och fördjupas till att inkludera alla möjliga olämpliga människor, när det gäller vilka som bör ha rätten till att bli föräldrar, utifrån perspektivet, öbarnets bästaö. Ungdomarna diskuterar svårigheten och omöjligheten till att någon eller några på förhand skulle kunna avgöra huruvida en person skulle vara lämplig som förälder eller inte. Men, det framkommer tydligt i diskussionen att det är enklare att uttrycka olämpligheten i att en person med en funktionsnedsättning skulle bli en förälder, än t ex en person som begått kriminella handlingar. Detta utgör ett intressant område att utforska vidare. Är det föräldraskapet som ska begränsas? Eller är det samhällets ansvar att möta de medborgare som föds och lever i det och därigenom anpassa samhällets stödinsatser efter de behov som finns? Här tror jag den historiska föreställningen om personer med funktionsnedsättningar som ööförmögna och öobildbaraö etc. fortfarande spelar en stor roll.

Ett intressant ämne blev aktuellt under diskussionen om skolans gemensamma matsal, där respondenterna först uppgav att skärmar ställts runt Särgymnasiets reserverade bord, för att underlätta deras s.k. svårigheter med att vistas i en rörig och stökig matsal. Det var ingen av respondenterna som reflekterade över övriga elevers behov av en lugn matsal. Kan det vara planeringen av hela matsalen som gynnar att det blir en stökig miljö? Skulle fler elever må bra av att matsalen delades in i mindre enheter? Eller var det så att huvudsyftet till avskärmningen var att öögömmaö de elever, från Särgymnasiet, som dreglade när de åt? Om anledningen till

avskärmningen primärt var att skapa en lugnare matsalsmiljö, så borde det vara självklart att avgränsa alla borden i matsalen till små öar med hjälp av skärmar. På så sätt skulle det med stor sannolikhet skapas en lugnare och mer fridsam miljö att äta i, för alla elever, oavsett funktionsnedsättning eller inte. Jag dristar mig till att tro att huvudorsaken till att avskärma eleverna med funktionsnedsättningar, var för att övriga elever inte skulle behöva se någon som dreglade när de åt. Vilket innebär en aktiv handling som ger legitimitet till att utesluta *annorlunda* människor som avviker från normen från de övriga *normala*. Här ser jag ett intressant område att forska vidare i, vad innebär, eller vad kan ett tillgängligt samhälle innebära utifrån en fysisk och socialt tillgänglig miljö? Är det Ok att exkludera individer utifrån ett inkluderande perspektiv? Och i så fall när och hur?

Ungdomarna beskrev att de uppfattade negativa attityder från andra elever på skolan gentemot de själva och eleverna som hade någon form av funktionsnedsättning. De beskrev att eleverna på Fordons- och Byggprogrammet var de som var ötaskigast mot eleverna på Särsgymnasiet. Även deras eget Barn o Fritids program, värderades, enligt informanterna, lågt i hierarkin på skolan. Det skulle naturligtvis ha varit intressant att studerat föreställningarna om personer med funktionsnedsättningar utifrån olika utbildningsinriktningar och särskilt utifrån socioekonomiska förhållanden, för att utröna vilken påverkan det har på värderingar. Här blir återigen placeringen av programmen i skolbyggnaden intressant utifrån hur ungdomarna beskrev att längst bort i en egen vinkel låg Särsgymnasiet, sedan Fordon o Bygg och närmst själva öteoretiska delen av skolan, låg lokalerna för Barn o Fritidsprogrammet. Genom den placeringen går det att utläsa en värderingsskillnad redan i planeringen av skolans uppbyggnad, i kärnan av skolkroppen finns de teoretiska utbildningarna, för att sedan låta de teoretiskt/praktiska programmen avknoppas i en egen utbyggnad som särskiljs från kärnan. Visst kan det vara så att det är av praktiska tillbyggnadsalternativ som det fallit sig på detta vis, men den kritiske, i det här fallet jag, kan inte låta bli att fundera över valet av lokalplacering, därtill tillkommer samhällets vana att värdera teoretisk kunskap högre än den praktiska. Den senaste tidens debatter om skolan har förstärkt denna värdering, där återigen fokus är på kunskapsmätning i form av provresultat istället för på skolans roll i den demokratiska processen i samhället.

Resultatet visar, trots att de fyra ungdomarna jag träffade, verkade ha liknande levnadsförhållanden, att deras individuella åsikter skiljde sig åt i vissa diskussioner. Det visar att individuella åsiktsskillnader fanns i denna lilla relativt homogena grupp, vilket tyder på att gemensamma kulturella tillhörigheter inrymmer individuella olikheter. Det är svårt att dra några slutsatser i studien när det gäller hur ungdomarnas föreställningar om personer med funktionsnedsättningar har påverkats i relation till deras uppväxt och socioekonomiska förhållanden. Det som framkom i diskussionerna är deras egen beskrivning av upplevelsen av egen begränsning i erfarenheterna av *öannorlundaö* människor, på grund av att de lever i en mindre stad, där mångfalden, enligt dem, är begränsad. Samma studie med ungdomar i en annan kontext, t ex en storstadsmiljö, eller från olika socioekonomiska förhållanden, skulle troligen visa på att olika miljöer eller olika uppväxtförhållanden, ger olika värderingar.

Generellt uttrycks det i studien att människor som avviker från normen behövs för att samhället ska utvecklas. Men det beskrivs inte för vems skull utvecklingen ska ske. Är det för de *önormalaö*, för att samhället ska bli än bättre för dem? Eller är det just för den gruppen som behöver en fysisk och socialt anpassad miljö? Eller är det en utveckling för att samhället ska inkludera alla sorters olika människor? Det är lätt att säga att människor som avviker från normen behövs för utveckling, men vem är det då som betalar det högsta priset för utvecklingen och vem tjänar mest på den? På vilka premisser ska utveckling ske? Ska vi

bygga en välfärd för alla, eller är det vissa utvalda som ska ta del av den? Viktiga frågeställningar som skulle behöva lyftas i samhället på ett högre politiskt plan om vårt mål är ett demokratiskt inkluderat samhälle för alla medborgare.

Alla fyra respondenterna berättade om att de upplevde ö något berikande i sitt umgänge med framförallt personer med kognitiva funktionsnedsättningar, att de upplevde en egen upprymdhet, glädje i mötena med dessa personer. Detta visar att trots att ungdomarna i många fall tar avstånd och markerar distans till personer med funktionsnedsättningar på ett generellt plan, så finns det exempel på att de i enskilda fall kan ha en nära relation till en människa som har en funktionsnedsättning. Vilket i sin tur bekräftar att det är möjligt att sakta bryta ned föreställningar genom mänskliga möten där ett utbyte sker individer emellan. Ju fler nära relationer till *olika* människor vi har, desto mer växer vår förståelse och möjlighet till att identifiera oss i olika levnadsförhållanden.

Min erfarenhet är att mina möten med människor som har/haft olika funktionsnedsättningar ofta lett till en personlig utveckling hos mig själv. Inte sällan har jag förvånats över den ö närvaro i mig själv, som jag ofta upplevt i dessa möten. Det har varit möten där jag befriat mig mer från förväntningar eller prestation än vid andra möten. Möten där själva *varandet* bidragit till att jag har upplevt en form av ö närvaro i stunden. En erfarenhet som jag sedan har tagit med mig och försökt använda mig av i alla möten med människor. Jag dristar mig till att påstå att de ö mellanmänskliga möten, som Buber (1990) kallar det, har tillfört mitt liv ett högre värde och en känsla av meningsfullhet. Om den känslan handlar om mötet med just den *människan*, eller min förmåga att koncentrera mig på själva mötet, eller om det handlar om mötet med mitt eget behov av att känna mig behövd som medmänniska, bör diskuteras. Ett viktigt forskningsområde skulle kunna vara att studera vad som karakteriserar mänskliga möten, som tillför livet en dimension av meningsfullhet, både för människor med och utan funktionsnedsättningar.

6:3: 1 Slutord

Studiens syfte med att öka förståelsen för ungdomars föreställningar om personer med funktionsnedsättningar har till stor del bekräftat tidigare forskning i området, när det gäller personer med funktionsnedsättningar utanförskap från samhällets gällande ö norm. Trots detta går det att utläsa en positiv tendens för hur kunskap och självupplevd erfarenhet kan vara effektiva verktyg för att öka toleransen av det som har betraktats som avvikande eller annorlunda i vår omvärld. Detta är en av de viktigaste vägarna för att förhindra att förutfattade meningar och negativa föreställningar, baserade på rädsla för det okända, blir styrande i människors och samhällets värderingar, attityder och förhållningssätt.

Studien visar att det fortfarande är den individuella/medicinska förklaringsmodellen av funktionsnedsättningar som dominerar. Personer med funktionsnedsättningar betraktas fortfarande i hög grad som människor som ska *åtgärdas* på ett eller annat vis. Det innebär att den förståelse som fanns när studien inleddes har förändrats. Dvs. min ingång i studien, som var att ungdomar mer självklart än tidigare generationer skulle inkludera personer med funktionsnedsättningar i normen för ett mångkulturellt samhälle, visade sig inte riktigt stämma. Vi har en lång väg kvar att gå för att leva upp till FN konventionen om ett inkluderat samhälle. Utvecklingen av attityder och värderingar av människor som avviker från normen har ännu inte nått ända fram, dock kan jag se ett ljus i framtiden. Jag tror fortfarande på möjligheten till ett inkluderande samhälle genom demokratiska processer där alla människor

får mandat till ett existerande på lika villkor, oavsett funktionsförmåga, sexuell läggning, genus eller ursprung.

Det saknas en allmän politisk debatt om hur vi skapar ett inkluderande samhälle, på riktigt, utifrån den mångfald av människor med olika förutsättningar som idag utgör vår omvärld. Det är endast genom möten med det okända, som det okända kan bli känt. Här är de vuxnas roll i skolan avgörande för hur vi förbereder de nya generationerna inför framtida utmaningar, när det gäller hur demokratiska processer ska bli tillgängliga för alla medborgare i samhället. Detta i sig, utgör en anledning till att utvärdera hur skolan lever upp till detta viktiga uppdrag, samt en utvärdering av hur samhället prioriterar frågan.

Våra föreställningar om andra sker alltid i relation till oss själva. Vi speglar oss själva i möten med andra människor och därför handlar föreställningar också om var vi befinner oss själva. I vår betraktelse av andra så definierar vi också oss själva. För att vi ska tillhöra de önormalaö måste det finnas några som vi definierar som öavvikandeö. För unga människor som befinner sig i en period i livet där deras självbild formas, som informanterna i denna studie, går det inte att bortse från att deras uppfattningar om personer med funktionsnedsättningar också säger en hel del om deras syn på sig själva. Resultatet i denna studie måste ses i ljuset av detta.

Referenser

- Barnes, C, & Mercer, G. (2009). Granskning av den sociala handikappmodellen. I M. Tidemans (Red.), *Handikapp- synsätt, principer, perspektiv.* (s. 79- 105). Malmö: Studentlitteratur.
- Björck-Åkesson, E, & Granlund, M. (2004). Delaktighet- ett centralt begrepp i WHO:s klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). I M. Tideman (Red.), *Funktionshinder & handikapp.* (s.33-41). Malmö: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder.* England: Oxford University Press.
- Buber, M. (1990). *Jag och Du.* Ludvika: Dualis Förlag.
- Calais vom Stokkom, S, & Kebbon, L. (2000). Handikappbegreppet. I M. Tideman (Red.), *Funktionshinder & handikapp.* (s.33-41). Malmö: Studentlitteratur.
- Chaib, M., Orfali, B. (1995). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament.* Göteborg: Daidalos.
- Ekensteen, V. (2000). Från objekt till subjekt i sitt eget liv. I M. Tideman. *Funktionshinder & handikapp* (s.105-116). Malmö: Studentlitteratur.
- FN. (1948) *FN: s konvention om mänskliga rättigheter.* Hämtad 2012-04-09 på http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?module_instance=3
- FN. (2006). *FN: s konvention om rättigheter för personer för med funktionsnedsättning.* Hämtad 2012-04-09 på <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/126637>
- Folkesson, Y., Kollberg, E. (2000). Utvecklingsstörning, psykosexuell utveckling och eventuellt föräldraskap. I M. Tideman. *Funktionshinder & handikapp* (s.133-162). Malmö: Studentlitteratur.
- Germundsson, P. (2011). *Lärare, socialsekreterare och barn som far illa. Om sociala representationer och interprofessionell samverkan.* Källered: Örebro Universitet.
- Gillberg, G. (2010). *Individualiseringens villkor - Unga vuxnas föreställningar om arbete och självförverkligande.* Göteborg: Göteborgs universitet.
- Havnesköld, L., Mothander, P. (2005). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv.* Falköping: Liber AB
- Haug, P. (2000). Bryt etablerade föreställningar. I Pedagogiska magasinet, nr 2, april.
- Helkama,K., Myllyniemi, R., Liebkind, K. (2009). *Socialpsykologi - en introduktion.* Malmö: Liber AB.

Holme, L. (2000). Begrepp om handikapp. En esså om det miljörelativa handikappbegreppet. I M. Tideman (Red.). *Handikapp synsätt principer perspektiv*. (s. 67-101). Lund: Studentlitteratur.

Jodelet, D. (1995). Sociala representationer: ett forskningsområde under utveckling. I M. Chaib & B. Orfali (red). *Sociala representationer. Om vardagsvetandets sociala fundament*. Göteborg: Daidalos.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S. (2005). On quality of quality studies. *Nordisk pedagogik*, Vol. 25, s. 16-35.

Lindbeg, L. (2000). Diskriminering och tillgänglighet. I M. Tideman. *Handikapp-synsätt, principer, perspektiv* (s. 109-123). Lund: Studentlitteratur.

Ljuslinder, K. (2002). På nära håll är ingen normal ó Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956-2000. Umeå: NRA.

Lyttkens, L. (1985). *Den disciplinerade människan. Om social kontroll och långsiktiga värderingsförskjutningar - Slutrapport för framtidsstudien: Värderingsförskjutningar i det svenska samhället*. Stockholm: Liber Förlag.

Nilholm, C. (2006). Inkludering av elever öi behov av särskilt stödö - Vad betyder det och vad vet vi? *Forskning i fokus* nr 8. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Nilholm, C. (2006). *Möten? Forskning om specialpedagogik i ett internationellt perspektiv*. Vetenskapsrådets rapportserie, 9:2006.

Olsson, G. (2010). *Omsorg & Kontroll- En handikapphistorisk studie 1750ö1930*. Föreställningar och levnadsförhållanden. Umeå: Print & Media.

Olsson, I, & Qvarsell, R. (2000). De handikappade i historien. I M. Tideman (Red.), *Funktionshinder & handikapp*. (s.17-33). Malmö: Studentlitteratur.

Puchta, C. & Potter, J. (2004). *Focus group practice*. London: SAGE Publications.

Socialstyrelsen. (2012). *Funktionsnedsättning och Funktionshinder, användning av begreppen*. Hämtad den 2012-04-12 på:
http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/funktionsnedsattningochfunktio#anchor_2

SOU. 1998:16. *När åsikter blir handling - en kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionshinder*. Delbetänkande av Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder. Stockholm, 1998.

Strömstad, M. (2003). Democracy and inclusion in Norwegian schools. I J. Allan. *Inclusion, Participation and Democracy: What is the Purpose* (s. 33-47)? Nederländerna: Kluwer Academic Publishers.

Svenska Unescorådet. (2006). Salamancadeklarationen och Salamanca +10. Hämtad 2011-05-15 på:

<http://www.google.se/search?q=salamancadeklarationen+2006&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:sv-SE:official&client=firefox-a>

Thomas, C. (2002). Disability Theory: Key Ideas, Issues and Thinkers. I *Disability Studies Today*. (s. 38-57). Cornwall, Bodmin; MPG Books

Tideman, M. (2000). Levnadsvillkor för funktionshindrade. I M. Tideman. *Funktionshinder & handikapp* (s.45- 66). Malmö: Studentlitteratur.

Unesco. (1994). *The Salamanca statement and framework for action. On special needs education*. Paris: Unesco.

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Hämtad 2011-10-30 på:

http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2011_01.pdf

Vislie, L. (2003). From integration to inclusion: focusing global trends and changes in the western european societies. *European journal of specials needs education*, 18.

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper ó om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Åman, K. (2006). *Ögonblickets pedagogik. Yrkesgrupper I samtal om specialpedagogisk kompetens vid barn- och ungdomshabiliteringen*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Vill Du prata om attityder till funktionshinder?

Jag heter Pethra Dahlin Larsson och studerar handikappvetenskap vid högskolan i Halmstad och är intresserad av att veta mer om vad ungdomar tänker kring funktionshinder/handikapp. Jag ska nu skriva en uppsats där jag vill undersöka ungdomars attityder till personer med funktionsnedsättningar/funktionshinder. Jag önskar få kontakt med Dig som går tredje året på gymnasiet.

Helst vill jag genomföra en gruppintervju med fyra till åtta deltagare från olika utbildningsprogram. Intervjun kommer att äga rum på skolan en eftermiddag/kväll i januari 2012.

Intervjun kommer att inledas med fika och diskussioner om funktionshinder. Jag kommer även att visa bilder på olika personer och är intresserad av hur Du och de andra deltagarna ställer er till deras möjligheter i samhället, i livet etc.

Allt som diskuteras under intervjutillfället kommer att behandlas utifrån gällande etiska riktlinjer, vilket innebär att allt som sägs kommer att behandlas konfidentiellt och endast användas i studiesyfte. I uppsatsen kommer det inte att framgå vilka gruppdeltagarna är. De enskilda individerna kommer att aidentifieras. Det som kommer att framgå är ålder, vilket utbildningsprogram deltagarna går och hur många som är kvinnor respektive män.

Under intervjun kommer jag att använda mig av ljud- och filmupptagning. Det inspelade materialet kommer endast att användas för uppsatsarbetet. Bandet kommer att förvaras på ett säkert ställe så att obehöriga inte kan få tillgång till det. Intervjun är frivillig, vilket innebär att du när som helst kan avbryta din medverkan utan att behöva motivera varför. Jag räknar med att intervjun kommer att ta ca 60- 90 minuter.

Jag hoppas att Du vill delta i intervjun. Svara mig per e-post eller telefon så fort som möjligt så kan vi prata mer och bestämma tid för intervjun. Har du frågor ring 070-275 30 65 eller skicka e-post, , petdah10@student.hh.se

Min handledare i uppsatsarbetet heter Magnus Tideman och är professor i handikappvetenskap vid Högskolan i Halmstad. Om du har frågor eller synpunkter kan du nå honom på Magnus.Tideman@hh.se.

Med vänliga hälsningar

Pethra Dahlin Larsson

Intervjuguide

1.

Introduktion:

Presentation av mig

Presentation av studien

Poängtera intresset för deras föreställningar, inget rätt eller fel

Sekretess, frivillighet

Ungdomarna presenterar sig

SÄTT PÅ KAMERA OCH LJUD!

Frågeområden:

Normalitet?

Annorlundaskap?

Bemötande av annorlundaskap?

Funktionsnedsättning?

Funktionshinder?

Värdefullt/meningsfullt liv?

Människovärde?

Livsuppehållande insatser?

Föräldraskap?

Rättigheter?

Skyldigheter?

Samhällets/medmänniskors roll?

2.

Känner ni någon med funktionsnedsättning?

Hur är det?

3.

Visning av bilder

Reflektion

4.

Avslutning:

Vad tror ni om framtiden när det gäller normalitet och avvikelse?

Ökar eller minskar toleransen?